

ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย

สุธิดา มาอ่อน

The correlation study between text usage and concept in contemporary Thai Art

Suthida Ma-on

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Architecture Art and Design Faculty, Naresuan University

*Corresponding author. E-mail address: suthidam@nu.ac.th

Received: September 7, 2022; revised: December 6, 2023; accepted: October 12, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนของงานวิจัยผลงานศิลปะไทยร่วมสมัยชื่อ “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย” ที่มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. ศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย และ 2. อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัย ด้วยวิธีการวิเคราะห์ และวิจารณ์ ผลงานกรณีศึกษาของศิลปินไทยร่วมสมัย 3 ราย คือ วสันต์ สิทธิเขตต์ คามิน เลิศชัย ประเสริฐ และประสงค์ ลือเมือง โดยใช้หลักทฤษฎีระบบสัมพันธ์ทางภาษาศาสตร์ ทฤษฎีศิลป์ และการศึกษาวิเคราะห์ผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางกำหนดประเด็นการอธิบายผลการศึกษพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัยนั้น แสดงความสัมพันธ์ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์รูปทรงผลงาน โดยกำหนดให้ภาษาข้อความมีบทบาทและทำหน้าที่เดียวกับภาษาภาพคือ เป็นรูปทรงที่สื่อความหมายตามแบบแผนการใช้ ที่สัมพันธ์กับบริบททางภาษาอันมีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดเช่นเดียวกัน ส่วนผลการใช้ภาษาข้อความที่สัมพันธ์กับแนวคิดของผลงานกรณีศึกษานั้น พบว่า ศิลปินได้กำหนดแบบแผนการใช้ภาษาข้อความผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะที่แตกต่างกันไป แต่สอดคล้องกับแนวคิดและเจตนาทางการสร้างสรรค์ส่วนบุคคลตามโครงสร้างผลงานศิลปะเหมือนกันโดยได้กำหนดแบบแผนการใช้ภาษาข้อความ ในฐานะสัญลักษณ์ให้แสดงรูปทรงซึ่งมีทั้งความหมายตรงและความหมายแฝง ในขั้นตอนทางความคิดก่อนสื่อสารผ่านรูปทรงภาษาศิลปะอย่างไม่จำกัดสื่อและวิธีการนอกจากนั้น ผลการวิจัยยังช่วยอธิบายลักษณะสำคัญทางรูปแบบศิลปะไทยร่วมสมัยที่แตกต่างจากพัฒนาการทางรูปแบบผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ที่มีลักษณะเฉพาะของศิลปินแต่ละรายได้อย่างชัดเจนด้วย

คำสำคัญ: ภาษาข้อความ แนวคิดผลงาน ศิลปะไทยร่วมสมัย

ABSTRACT

This article is a part of the contemporary Thai art research entitled “The Correlation Study between Text Usage and Concept in Contemporary Thai Art”. There are two objectives, which are to study and analyze the correlation between text and concept of contemporary Thai art and to explain the connection between text usage and concept of contemporary Thai art. The research process are analysis and criticism the art works of three selected artists, whom are Vasan Sitthiket, Kamin Lertchaiprasert, and Prasong Luemuang. The principle of Systemic Functional Linguistics theory, art theory, and related artworks examination are used for defining and describing the principle of the studied. The result of deliberation shows the correlation between text and concept of contemporary Thai art through form created procedure by specifying text as a form that has the same role and function as the visual language. Text and visual language are started from idea and convey the meaning for communicating according to the usage system which related with language context.

The result of second objective reveals that the artist has defined text usage system through the different creative process. However, it is in accordance with personal concept and creative intention which conveys through the structure of artwork. Artist has assigned text usage pattern as a symbol that has a form with direct meaning and connotation in thought process. After that the meaning is communicated through the form of artwork using unlimited medium and method. Moreover, the results can identify the different kind of contemporary Thai art from the development of the expressive style using the creative process that is clearly unique to each artist.

Keyword: Text, Concept, Contemporary Thai Art

บทนำ

เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่า ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารสำหรับมนุษย์ในการติดต่อ และสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีรูปทรงแสดงภาพลักษณ์ซึ่งแฝงไว้ด้วยความหมาย ตามข้อตกลงและยอมรับร่วมกันจากกลุ่มผู้ใช้ ภายใต้ระบบการใช้ภาษาประเภทรูปภาพ (Visual language) และภาษาอักษร (Text language) มีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเทศะ มีระดับความเข้มข้นและหลากหลายของความหมายตามบริบททางสังคม (ชลธิชา บำรุงรักษ์ และ นันทนา วัฒนเกียรติ, 2559) เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัย ในฐานะรูปทรงที่มีความหมาย และเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งข้อมูลทางความคิด ซึ่งศิลปินตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ได้หยิบมาใช้สร้างรูปทรงผลงาน เพื่อสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์ของตน

ดูเหมือนว่าการใช้ภาษาภาพร่วมกับภาษาอักษร สามารถตอบสนองต่อการนำเสนอความคิดอันสลับซับซ้อนของศิลปินได้เป็นอย่างดี เมื่อทำงานร่วมกับความหลากหลายของวัสดุและเทคนิคทางการสร้างสรรค์ เพราะช่วยให้ศิลปินสร้างรูปทรงผลงานได้อย่างโดดเด่นและมีแรงดึงดูดต่อสายตาผู้ชม พร้อมกับการถ่ายทอดบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ในขณะนั้นได้ด้วย เช่นผลงาน “Fountain” (1917) ของมาร์เซล ดูซอมป์ (Marcel Duchamp), ผลงาน “One and Three Chairs” (1965) ของ โจเซฟ โคสุธ (Joseph Kosuth) หรือ ผลงาน “I Will Not Make Any More Boring Art” (1973) และ Goya Series: It Serves You Right, 1997 โดย จอห์น บาลเดสซารี (John Baldessari) เป็นต้น

สำหรับศิลปะไทยร่วมสมัยในทางปฏิบัติพบว่า ศิลปินได้สื่อสารแนวคิดผ่านรูปทรงผลงาน โดยรับอิทธิพลทางรูปแบบจากศิลปะตะวันตก บนพื้นฐานที่แสดงลักษณะเฉพาะของเนื้อหาและรูปทรงในแบบตะวันออกหรือไทย ด้วยการเลือกใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่สื่อรูปแบบประเพณีนิยมอย่าง จิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ จนถึงสื่อผสมที่ประกอบกันเข้า กลายเป็นประเภทศิลปะที่บ่งบอกความเป็นศิลปะไทยร่วมสมัย อาทิ ศิลปะภาพถ่าย สื่อการแสดงสด การจัดวางเชิงความคิด และสื่อดิจิทัลและภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น (สุธี คุณาวิชยานนท์, 2561) ความหลากหลายเช่นนี้ทั้งในทางตะวันตกและตะวันออก แสดงถึงความเป็นอิสระทั้งทางความคิด และวิธีการสร้างสรรค์ จนทำให้ขอบเขตของกระบวนการทำงานถูกขยายออกไป เกิดวิธีการที่หลากหลายและแตกต่างไปจากรูปแบบผลงานในอดีต บางครั้งเกินกว่าความคุ้นเคยหรือไม่คาดคิด บางครั้งต้องอาศัยการตีความอย่างมาก จึงเป็นเรื่องไม่ง่ายนักสำหรับผู้ชมในการรับรู้หรือเข้าถึงคุณค่าของผลงาน ด้วยการชมทางสายตาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยคำอธิบายช่วยสร้างความเข้าใจ เพื่อรับรู้ถึงแนวคิดและเจตนาทางการสร้างสรรค์ของศิลปินผู้สร้างผลงานนั้น ๆ

การขยายขอบเขตทางกระบวนการ หรือใช้ความหลากหลายของรูปทรง เพื่อนำเสนอแนวคิดผ่านเนื้อหาด้วยรูปทรงผลงานทั้งรูปทรงสองมิติและ/หรือสามมิติเช่นนี้ มีทั้งการใช้ภาษาภาพที่ศิลปินคุ้นเคย เป็นเครื่องมือหลักสื่อความหมายในทางทัศนศิลป์ (เช่นเดียวกับการใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนภายใต้ระบบการใช้ภาษาอักษร เป็นเครื่องมือสื่อสารของบุคคลทั่วไป) ร่วมกับภาษาอักษร และการใช้เพียงภาษาภาพอย่างเดียวดังที่เคยเป็นมา ทั้งสองลักษณะพบได้ทั้งในศิลปะตะวันตกและตะวันออก รวมทั้งศิลปะไทยร่วมสมัยด้วยเช่นกัน

พัฒนาการของการใช้ภาษาภาพร่วมกับภาษาอักษรในตะวันตกช่วงปลายคริสต์ศตวรรษ 70 และต้น 80 มีความโดดเด่นขึ้น พร้อมกับการกลับมาของจิตรกรรมแนวการแสดงอารมณ์ความรู้สึก (Expressionism) และการใช้ภาพตัวแทน (Figuration) ในยุโรปและอเมริกา (เคยลดบทบาทความนิยมลงเมื่อศิลปะแนวคิดนิยม (Conceptual art) มีความโดดเด่นและเป็นที่ยอมรับช่วงก่อนหน้า) ทั้งนี้ พบได้ในงานศิลปินหลายราย อาทิ ผลงานภายใต้นามแฝง “Samo” ของ ชอง มิเชล แบสควีต (Jean-michel basquiat) ผลงาน Ignatius of Loyola ของ จูเลียน ชเนเบล (Julian Schnabel) ผลงาน Untitled (I shop therefore

I am), 1987 ของ บาร์บารา ครูเกอร์ (Barbara kruger) และ ผลงาน Black book (1989) ของ คริสโตเฟอร์ วูล (Christopher wool) เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังพบผลงานที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบตะวันตก กับแนวคิดและวิธีการนำเสนอที่แสดงเนื้อหาแบบตะวันออกผ่านภาษาภาพและอักษร มีความโดดเด่นเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น ผลงานศิลปะจีนร่วมสมัยชุด “หนังสือจากฟ้า / A Book from the sky” ของ สวีปิง (Xu Bing) ผลงาน “การเจรจากับการทำลาย หมายเลข 50 / Dialogue and Demolition” โดย จางดาลี (Zhang dali) ซึ่งมีพัฒนาการจากจิตรกรรมประเพณีการเขียนอักษรจิตรจีน จนเป็นศิลปะจีนร่วมสมัยในปัจจุบัน

เช่นเดียวกับศิลปะไทยร่วมสมัย พบผลงานของศิลปินหลายราย อาทิ ชุต “ก เอ๊ย ก ไก่” และ “ปัญหา ปัญญา” ของคามิน เลิศชัยประเสริฐ ผลงาน “หมวกบรรจุโลกธาตุ” และ “พุทโธ อัมโม สังโฆ” ของ ประสงค์ ลือเมือง และผลงานหลายชิ้นของ วสันต์ สิทธิเขตต์ เป็นต้น ผลงานศิลปินทั้งสามรายนี้ มีความเด่นชัดของการใช้ภาษาอักษรร่วมกับภาษาภาพ ในการนำเสนอแนวคิดสร้างสรรค์ส่วนบุคคล จึงเหมาะสมเป็นกรณีศึกษาสำหรับงานวิจัย ที่ต้องอธิบายการใช้ภาษาข้อความและภาษาภาพ ในกระบวนการสร้างรูปทรง เพื่อช่วยเพิ่มการรับรู้และเข้าถึงให้แก่ผู้ชมได้มากขึ้น ทำให้ศิลปินบรรลุเจตนาทางการสร้างสรรค์ของตนเองได้ดียิ่งขึ้น และช่วยให้ผลงานมีความสมบูรณ์ตามหลักวิชาการสร้างสรรค์ศิลปะ เรื่องการแสดงเอกภาพ ผ่านโครงสร้างส่วนเนื้อหาและรูปทรง ที่สอดคล้องกับแนวคิดทางการสร้างสรรค์ของศิลปิน และสัมพันธ์กับภาษาข้อความที่ศิลปินได้เลือกใช้

ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย ที่นำไปสู่ 2. การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัยกรณีศึกษา โดยมีกรอบแนวคิดวิธีดำเนินการวิจัยจากทฤษฎีภาษาศาสตร์และทฤษฎีศิลป์ ภายในกรอบโครงสร้างผลงานศิลปะ องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ การขยายขอบเขตกลุ่มผู้ชมการวิจัยในหัวข้ออื่นหรือศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้อง และการขยายขอบเขตทางธุรกิจศิลปะของนักธุรกิจและนักสะสมผลงานศิลปะ จากการรับรู้คุณค่าของผลงานได้มากขึ้น

ทฤษฎีและผลงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง

ภาษาข้อความ และองค์ประกอบของภาษาในทางภาษาศาสตร์

โดยความเข้าใจทั่วไปแล้วภาษาเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ในสังคมใช้เมื่อต้องการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยการถ่ายทอดความคิด และแสดงออก มีทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษากาย หรือภาษาภาพต่าง ๆ แต่ในทางภาษาศาสตร์นั้นภาษา คือ ระบบการสื่อสารที่เกิดจากเสียงมีความสลับซับซ้อนที่ไม่สามารถอธิบายได้ของทั้งรูปทรง (Form) ซึ่งแสดงภาพลักษณ์ และความหมาย (Meaning) ที่สัมพันธ์กับรูปทรงนั้น เกิดขึ้นจากการตกลงด้วยความเข้าใจตรงกันของสมาชิกในสังคม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตสำหรับทุกคนที่ได้เรียนรู้ตามระบบการใช้ภาษานั้น ๆ มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และสามารถเพิ่มความหมายได้ไม่จำกัดจากพื้นฐานเสียงในระบบแต่ละภาษาที่มีอยู่ (จรัญวิไล จรุงโรจน์, 2555)

นอกจากนั้น ภาษายังมีลักษณะเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปของภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษามือมีกฎเกณฑ์เฉพาะที่ผู้ต้องใช้ต้องเรียนรู้ก่อนนำไปใช้ เปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างไม่จำกัด มีความได้หลากหลายตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคู่สนทนาหรือผู้ส่งและผู้รับ (ชลธิชา บำรุงรักษ์ และ นันทนา รณเกียรติ, 2559, ภาษาจึงมีระบบและกฎเกณฑ์ที่แสดงบทบาท หน้าที่ และความหมาย ตามข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้ใช้ ในการสร้างความเป็นนามธรรมของสิ่งที่เรียนรู้จากหน่วยเสียงธรรมชาติ ให้เป็นรูปธรรมที่แสดงด้วยรูปทรงตัวอักษร ในฐานะสัญลักษณ์ที่มีความหมาย ประกอบด้วยการผสมรูปพยัญชนะ สระ อาจมีวรรณยุกต์ และพยางค์ในบางภาษาเข้าเป็นคำ และรวมกลุ่มคำเป็นภาษาข้อความ (Text) ที่มีความหมาย ในทางภาษาศาสตร์เรียกสัมพันธ์สาร (Discourse) (พิณทิพย์ ทวยเจริญ, 2547) คำที่เกิดจากการผสมรูปทรงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และพยางค์ จึงเป็นสัญลักษณ์ที่มีแบบแผนการใช้ภายใต้ข้อตกลงเรื่องระบบการใช้ภาษา

ภาษาข้อความ หรือ คำ “Text” ในภาษาอังกฤษ มีความหมายตามพจนานุกรมว่า “ส่วนของภาษาพูดหรือภาษาเขียน ประกอบด้วยการรวมกันของประโยคหลายประโยค เป็นโครงสร้างหรือหน่วย เช่น จดหมาย รายงาน หรือ ข้อเขียน อย่างไรก็ตาม อาจเป็นเพียงคำคำเดียวก็ได้ เช่น คำ “อันตราย” บนป้ายเตือน แสดงลักษณะโครงสร้างและความหมายทำหน้าที่สื่อสารด้วยจุดมุ่งหมายเฉพาะสามารถเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อสัมพันธ์กับบริบทในขณะที่ใช้ภาษานั้นเพื่อการสื่อสาร (J.C. Schmidt, 2010) บริบทของภาษา จึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยกำหนดความหมายในทางภาษาศาสตร์ นอกจากความหมายตรงตามข้อตกลงระหว่างผู้ใช้แล้ว ยังมีความหมายแฝงที่เกิดจากการพิจารณาความหมายตรงร่วมกับบริบทของภาษา เช่น สถานภาพของคู่สนทนา

เรื่องที่สนทนา สถานการณ์ และวิธีการสื่อสาร (กฤษณา ยอดมงคล, 2554) บริบทของภาษาจึงเป็นภาพสะท้อนความคิดการเลือกใช้ภาษาของผู้ส่งสาร และการตีความของผู้รับสาร ที่มีผลต่อการสื่อความหมายให้สัมฤทธิ์ผลตามที่ผู้ส่งสารต้องการด้วย

เมื่อองค์ประกอบของภาษาในทางภาษาศาสตร์ เป็นส่วนประกอบที่ทำให้ภาษาข้อความ ถูกนำไปใช้สื่อสารและสร้างปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ระหว่างมนุษย์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยผู้ส่งสารเป็นผู้เลือกและกำหนดวัตถุประสงค์การใช้ภาษา ให้เหมาะสมกับความต้องการของตน ในฐานะที่ภาษาเป็นสัญลักษณ์ที่ต้องตีความ ร่วมกับบริบทของภาษา เกี่ยวข้องทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร ในการอธิบายภาษาข้อความที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด จึงพิจารณาการใช้ภาษาอักษรที่เป็นภาษาเขียน เพราะมีความเป็นรูปธรรมที่แสดงผ่านรูปทรงอักษรในรูปคำเพียงคำเดียว วลี หรือประโยค ที่มีความหมายและสัมพันธ์กับบริบทในขณะสื่อสาร และเมื่ออยู่ร่วมกับภาษาภาพในผลงานศิลปะร่วมสมัยแล้ว มีความจำเป็นต้องพิจารณาการตีความภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพที่รายล้อมและสัมพันธ์กับภาษาข้อความ ในฐานะบริบทในการสื่อสารด้วย

ทฤษฎีระบบสัมพันธ์ (Systemic Functional Linguistics) ของ ไมเคิล ฮัลลiday (Michael Halliday)

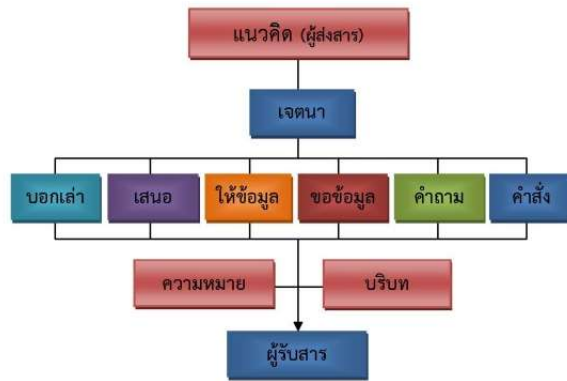
ไมเคิล ฮัลลiday อธิบายว่าองค์ประกอบของการใช้ภาษาแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กัน ตามโครงสร้างของภาษาเรื่องบทบาทหน้าที่ของภาษาที่เป็นโครงสร้างหลักซึ่งเป็นลักษณะร่วมในทุกภาษา โดยเน้นอธิบายตามแนวคิดหรือวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ที่เกิดขึ้นก่อนเป็นหลัก แล้วจึงใช้กลไกของภาษาในการเลือกใช้ตัวภาษา ตามบริบททางสังคมที่เป็นจริง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การสื่อสาร (กฤษณา ยอดมงคล, 2554) ทั้งนี้ หน้าที่ตามโครงสร้างของภาษาได้แสดงบทบาททางสังคม ด้วยการสร้างปฏิสัมพันธ์ผ่านการสื่อสารระหว่างสมาชิกในสังคมในรูปแบบต่าง ๆ

พินิติพย์ ทวยเจริญ ศาสตราจารย์ด้านภาษาศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้นำทฤษฎีระบบสัมพันธ์มาใช้ทำความเข้าใจโครงสร้างและหน้าที่ของภาษา เพื่อเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ภาษาต่างๆ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ได้อธิบายว่า นอกจากความสัมพันธ์เรื่องแบบแผนหรือไวยากรณ์การใช้ภาษาแล้ว การใช้ความหมายของภาษายังเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องศึกษาด้วย เพราะมนุษย์ใช้ความหมายเป็นตัวเริ่มต้นในการสื่อสาร ก่อนส่งความหมายผ่านตัวภาษา ที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ไม่เฉพาะแค่ความหมายเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึง ตัวภาษา บริบททางภาษาและสังคม ที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบด้วย (พินิติพย์ ทวยเจริญ, 2543)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารด้วยภาษาข้อความ ถูกอธิบายด้วยทฤษฎีระบบสัมพันธ์ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะ 4 ประการ คือ หน้าที่ (Functional) ความหมาย (Semantic) บริบททางสังคมและวัฒนธรรม (Contextual) และกระบวนการเลือกใช้ตามระบบสัญลักษณ์ (Semiotic)ว่าเกี่ยวข้องกับตัวความหมายที่เกิดขึ้นจากสมองอันเป็นที่มาของความคิด และเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสาร เพื่อการเจรจาต่อรองของมนุษย์ในชีวิตประจำวัน โดยมีตัวภาษาข้อความเป็นเครื่องมือและบริบทของภาษาและสังคมที่ใช้ภาษาเป็นส่วนประกอบ (eggins, 2004) การศึกษาทฤษฎีระบบสัมพันธ์ทางภาษาศาสตร์ โดยทำความเข้าใจกับแบบแผนการใช้และความหมาย นอกจากช่วยเป็นแนวทางทำความเข้าใจภาษาต่าง ๆ ที่มนุษย์ใช้เพื่อการสื่อสารแล้ว ยังสะท้อนภาพความคิดของผู้ใช้ได้อย่างเป็นระบบและชัดเจนด้วย เพราะผู้ใช้เป็นผู้พิจารณาว่าจะใช้ภาษาข้อความอย่างไร เมื่อต้องการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกในชีวิตประจำวัน ผ่านการโต้ตอบ เจรจาต่อรอง ผู้ใช้จึงเป็นผู้สร้างหรือเลือกความหมายของภาษาข้อความให้เกิดขึ้น เพื่อความสำเร็จในการสื่อสารความคิดของตน

หน้าที่ของภาษาข้อความและการเลือกใช้

ระบบการเลือกใช้ภาษาข้อความในฐานะสัญลักษณ์ ตามการอธิบายของฮัลลidayระบุว่า ผู้ใช้เป็นผู้กำหนดความหมายของภาษาขึ้นเอง ตามข้อตกลงร่วมกันในกลุ่มผู้ใช้แต่ละภาษา เพื่อการสื่อสารที่เกิดขึ้นและเป็นจริงในชีวิตประจำวัน โดยผู้ใช้เป็นผู้เลือกใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ร่วมกับความหมาย แล้วจึงพิจารณาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมขณะนั้น ร่วมกับระบบการเลือกใช้ที่แสดงเจตนาของผู้ใช้โดยแบ่งเป็น 1. ข้อความบอกเล่าเพื่อให้ข้อมูลข้อความเสนอให้สิ่งของหรือบริการ 2. ข้อความเป็นคำถามเพื่อขอข้อมูลสิ่งของหรือบริการ 3. ข้อความคำสั่ง เพื่อขอรับสินค้าหรือบริการ (กฤษณา ยอดมงคล, 2554) ภาษาข้อความจึงเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายสัมพันธ์กับการเลือก ใช้ ถูกแสดงด้วยอักษรส่งผลต่อผู้รับสารและเจตนาของผู้ส่งสาร ทั้งนี้ สรุปได้ดังแผนภาพด้านล่าง

ภาพ 1 แผนผังแสดงหน้าที่และกระบวนการเลือกใช้ภาษาตามทฤษฎีระบบสัมพันธ์
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

สรุปได้ว่าการกำหนดหน้าที่ภาษาข้อความจึงเป็นไปตามแนวคิดและเจตนาของผู้ใช้ว่าต้องการให้ประสบความสำเร็จในเรื่องใด โดยมีความหมายของภาษาข้อความเป็นปัจจัยในการตัดสินใจเลือกที่ผูกพันอยู่กับกระบวนการเลือกใช้แนวคิดหลักของทฤษฎีระบบสัมพันธ์นี้ สามารถประยุกต์ใช้กับภาษาชนิดต่าง ๆ รวมทั้งการใช้ภาษาภาพทางศิลปะด้วย เพราะภาษาภาพทางศิลปะจัดเป็นภาษาเพื่อการสื่อสารเช่นเดียวกับภาษาข้อความ และถูกศิลปินนำมาใช้โดยปรากฏร่วมกันในผลงานศิลปะ

แนวคิด (Concept) ในผลงานศิลปะ

คำ “แนวคิด” หรือ “Concept” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ความคิดที่เป็นแนวที่จะดำเนินต่อไป (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา) เป็นความหมายทั่วไปที่ถูกนำไปใช้กับศาสตร์อื่น โดยให้ความหมายที่แตกต่างไปตามทฤษฎีที่คำนี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับ ในทางศิลปะ “แนวคิด” เป็นส่วนหนึ่งของความคิด มีหลักการของคำเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์ในลักษณะแบบรูปของจักรวาล หรือแนวคิดหลักซึ่งถูกจัดระเบียบความคิด (Idea) หลายความคิดในเรื่องเดียวกัน โดยวิธีสกัดส่วนที่เหมือนกันแต่ละส่วน หรือหาตัวร่วมที่เป็นกลางมาเป็นความคิดนำ แล้วแยกส่วนประกอบย่อยที่มีลักษณะเฉพาะของรูปทรงซึ่งปรากฏในจินตนาการอย่างชัดเจน ทั้งส่วนเนื้อหาและรายละเอียดของรูปทรงออกมา มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด ส่วนประกอบย่อยต่าง ๆ เมื่อรวมเข้าด้วยกันคือ ภาพรวมที่เป็นเอกภาพของแนวคิดหลัก ซึ่งถูกเรียกว่า แบบรูปของจักรวาล (ชูลูด นิ่มเสมอ, 2548)

แนวคิด จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในกระบวนการสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศิลปะร่วมสมัย เพราะแนวคิดกลายเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการสร้างสรรค์ ที่ถูกแปลงเป็นรูปทรง (Form) เพื่อแสดงเนื้อหา (Content) ด้วยภาพลักษณ์ที่ปรากฏ ร่วมกับการนำเสนอและบริบทของการนำเสนอที่กลายเป็นขั้นตอนสำคัญ จนทำให้แนวคิดกลายเป็นส่วนเนื้อหาของผลงานด้วย (ชูลูด นิ่มเสมอ, 2549) ความเป็นเนื้อเดียวกันของส่วนต่าง ๆ ในโครงสร้างผลงานศิลปะร่วมสมัย จึงทำให้กระบวนการสร้างสรรค์ไม่จำกัดอยู่เพียงขั้นตอนการสร้างรูปทรงผลงานเท่านั้น เพราะศิลปินยึดแนวคิดเป็นตัวนำและให้ความสำคัญกับกระบวนการมากกว่าผลงานที่เป็นวัตถุทางศิลปะในท้ายที่สุด การสื่อสารแนวคิดจึงมีเรื่องของการนำเสนอกระบวนการทำงานอยู่ด้วยเพราะส่งผลการรับรู้ของผู้ชม

สำหรับกระบวนการทางความคิดของศิลปินพบว่า สัมพันธ์กับกระบวนการสร้างรูปทรง เพราะศิลปินต้องเริ่มต้นค้นหาความชัดเจนของแนวคิดโดยการคิดเป็นภาพและ/หรือคิดเป็นตัวอักษรก่อนนำไปสู่กระบวนการสร้างรูปทรง ซึ่งเป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่ไม่ง่ายนักสำหรับผู้สร้างสรรค์ที่มีประสบการณ์ไม่มากพอ ชูลูด นิ่มเสมอ ได้อธิบายความสำคัญและความสัมพันธ์ของแนวคิดที่มีต่อปัญหาในกระบวนการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ และแนวทางคลี่คลายปัญหาว่า ต้องทำความเข้าใจกับแนวคิดสร้างสรรค์ตั้งแต่เริ่มต้นให้ถูกต้องและชัดเจน เพราะเป็นสาระสำคัญที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการแสดงออก จึงต้องมีวิธีสร้างและสรุปความคิดจนเกิดแนวคิดที่ชัดเจน โดยวิธีปลูกความคิดใหม่ ๆ ด้วยการใช้ถ้อยคำเป็นจุดเริ่มต้นความคิด ผ่านการจดบันทึกเป็นถ้อยคำด้วยภาษาอักษรและภาพร่าง แล้วจึงคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์จนเกิดเป็นแนวคิดที่ชัดเจนขึ้น (ชูลูด นิ่มเสมอ, 2549)

ในการทำงานเดียวกัน อิทธิพล ตั้งโฉลก ได้นำเสนอวิธีคิดที่ช่วยให้ผู้สร้างสรรค์ เกิดความเข้าใจและนำความคิดไปสู่กระบวนการสร้างรูปทรงและเนื้อหาของผลงานว่า สามารถคิดเป็นภาพ หรือ คิดเป็นถ้อยคำก็ได้ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มักคิดเป็นถ้อยคำก่อน แล้วจึงแปลเป็นภาพเพราะมีความคุ้นเคยมาตั้งแต่เกิด (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2550) ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความตามระบบสัมพันธ์ กับการสร้างภาษาภาพในผลงานศิลปะ นอกจากมีจุดเริ่มต้นจากกระบวนการทางความคิดเหมือนกันแล้ว ในขั้นตอนของแนวคิดโดยธรรมชาติแล้ว ยังมีระบบการคิดเป็นถ้อยคำ และกระบวนการเลือกใช้เหมือนกันอีกด้วย คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบริบทกับความหมาย (แฝงภายใต้) รูปทรงสัญลักษณ์ตามสถานการณ์ที่ผู้สร้างสรรค์เลือกใช้หรือสร้างขึ้นตามแนวคิด เพื่อทำหน้าที่สื่อสารได้สำเร็จตามเจตนาการสร้างสรรค์ สรุปได้ตามตารางด้านล่าง

ตาราง 1 ความสัมพันธ์ของกระบวนการเลือกใช้ระหว่างภาษาข้อความและภาษาภาพ

กระบวนการเลือกใช้	ภาษาข้อความ	ภาษาภาพ
จุดเริ่มต้น	ความคิด(คิดเป็นถ้อยคำ)	แนวคิด(คิดเป็นถ้อยคำและภาพ)
ปัจจัยการเลือก	บริบทของคู่สนทนา	บริบทของรูปทรงประกอบ
การสื่อสาร	ความหมาย	ความหมาย
เครื่องมือ	อักษร	ภาพ

ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ภาษาข้อความในผลงานศิลปะตะวันตกและตะวันออก

การอยู่ร่วมกันของภาษาข้อความกับภาษาภาพ ในผลงานศิลปะร่วมสมัยมีความโดดเด่นและชัดเจนมากในช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 20 ผ่านรูปแบบศิลปะเชิงความคิด หรือ คอนเซ็ปชวล (Conceptual art) ผลงานของโซล เลวิตต์ (Sol Lewitt) แสดงลักษณะสำคัญด้วยการใช้ภาษาข้อความ ที่ศิลปินอธิบายว่า ความคิด คือ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่สำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิด เมื่อศิลปินได้เลือกใช้รูปแบบศิลปะเชิงความคิด นั้นหมายความว่า ศิลปินได้ตัดสินใจและวางแผนไว้ล่วงหน้าเป็นอย่างดีแล้ว เพราะความคิดคือเครื่องจักรกลในการสร้างตัวผลงานศิลปะ โดยมีกระบวนการภาคปฏิบัติที่เป็นอิสระจากเรื่องทักษะเชิงช่างของศิลปิน และเป็นขั้นตอนที่ทำให้ความคิดดำเนินไปจนเกิดเป็นผลงานในที่สุด (Sol Lewitt, 1967) เช่น ผลงาน Text and image of drawing series, 1968 เป็นผลงานที่เลือกใช้รูปทรงภาษาข้อความจำนวนมากอยู่ร่วมกับภาษาภาพ เพื่อแสดงอิสระทางความคิด จากรูปแบบศิลปะในช่วงก่อนหน้า

ผลงาน “I will not make any more boring art”, 1971 โดย John baldessari แสดงการใช้ภาษาข้อความร่วมกับสื่อใหม่อื่น ๆ โดยศิลปินได้เขียนประโยค “I will not make any more boring art” ในกระดาษโน้ต และบันทึกเป็นภาพเคลื่อนไหวยาว 31 นาที 17 วินาที แล้วจึงให้นักเรียนอาสาสมัครเขียนข้อความบนผนังห้องจัดแสดงจนเต็มผนัง และพิมพ์ภาพผลงานเป็นภาพพิมพ์โดยอาสาสมัคร ตามคำแนะนำวิธีการที่ถูกส่งไปพร้อมภาพเคลื่อนไหว (MoMA Learning, 2021) ลักษณะผลงานแสดงขั้นตอนปฏิบัติ เพื่อนำเสนอแนวคิดด้วยการสร้างรูปทรงของผลงานให้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยรูปทรงที่แสดงภาพลักษณ์ภาษาข้อความ

บาลเดสซาริอธิบายว่า ภาษาได้ถูกสร้างขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์เฉพาะของภาษา และเป็นกฎซึ่งผู้ใช้ภาษาทุกคนต่างตกลงที่จะดำเนินตาม แต่ศิลปินต้องการแสดงสิทธิในการสร้างสรรค์ และตีความภาษาของตนอย่างไม่จำกัด โดยเลือกใช้ข้อความจากแหล่งต่าง ๆ ที่ได้อ่าน และดึงคำเหล่านั้นออกมาจากบริบทเดิม แล้วปรับบริบทของข้อความเหล่านั้นใหม่บนผนังผ้าใบในห้องจัดแสดง เพื่อสร้างความหมายใหม่ให้แก่ข้อความเหล่านั้น (Baldessari, 1988) แนวทางปฏิบัติของศิลปินที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าในขั้นตอนทางความคิด ช่วยอธิบายบทบาทของภาษาข้อความที่ศิลปินเลือกใช้เป็นสื่อว่า มีจุดเริ่มต้นจากความเข้าใจในความหมายเดิมของข้อความก่อน แล้วจึงสร้างความหมายใหม่จากกระบวนการทางความคิด ที่สอดคล้องกับแนวคิดสร้างสรรค์แต่ยังคงเกี่ยวข้องกับความหมายเดิมของภาษาข้อความนั้นโดยสร้างความหมายอย่างเฉพาะเจาะจงขึ้น เมื่อถูกเชื่อมโยงเข้ากับองค์ประกอบและบริบทของสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผลงานที่นำเสนอ

นอกจากนั้น ศิลปินยังต้องคำนึงถึงการจัดวางรูปทรงสัญลักษณ์ภาษาข้อความนั้น บนพื้นที่สื่อที่เลือกใช้เพื่อนำเสนอ เช่น ผนัง (กรณีบาลเดสซาริ) ด้วย เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการรับรู้ของผู้ชม เมื่อศิลปินเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้สัมผัสกับประสบการณ์

การตีความผลงานตามความเข้าใจและประสบการณ์ส่วนบุคคล เพื่อรับรู้การสื่อความหมายอย่างเป็นอิสระเช่นเดียวกับศิลปินที่มีอิสระในการเลือกใช้ภาษาข้อความจากประสบการณ์ของตนเองเพื่อจุดประสงค์หลักในการสื่อสารกับผู้ชมผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ ในลักษณะเดียวกับการใช้ภาษาภาพในผลงานทัศนศิลป์

ในซีกโลกตะวันออกจิตรกรรมจีนแบบประเพณี ปรากฏการใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพ อย่างเป็นแบบแผนการ แสดงลักษณะสำคัญทางรูปแบบที่โดดเด่นชัดเจน มีการสืบทอด และส่งอิทธิพลทางรูปแบบให้กับพื้นที่สร้างสรรค์อื่นตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน เทคนิคการเขียนภาษาอักษรด้วยหมึกจีน ประกอบภาษาภาพเรื่องทิวทัศน์ ธรรมชาติ บุคคล หรือประวัติศาสตร์ การใช้ตราประทับรูปทรงต่าง ๆ อย่างซ้ำ ๆ สื่อความหมายด้วยชื่อสถานที่ที่สะสม เจ้าของผลงาน หรือ ศิลปิน ภายในตราประทับ และการเขียนอักษรวิจิตรจีน ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของบัณฑิตจีน แสดงรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับสืบทอดต่อกันมาจนปัจจุบัน

แบบแผนงานจิตรกรรมจีนประเพณีและการเขียนอักษรวิจิตรจีนยังคงปรากฏในผลงานศิลปะจีนร่วมสมัย ผ่านพัฒนาการทางรูปแบบที่สื่อถึงการดำรงอยู่ของรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมจีนอันยิ่งใหญ่ เช่น ผลงาน “หนังสือจากปากฟ้า” ของ สวี ปิง ที่ใช้ภาษาข้อความร่วมกับการติดตั้งและจัดวางเชิงความคิด โดยออกแบบคำจากพยานะภาษาอังกฤษ ให้ปรากฏภาพลักษณ์อย่างโครงสร้างรูปแบบอักษรวิจิตรจีน โดยยึดแบบไวยากรณ์เดิมของภาษาอังกฤษ แต่สร้างภาพลักษณ์ใหม่อย่างภาษาจีน ให้สื่อความหมายตามข้อตกลงการใช้ภาษาอังกฤษ นำเสนอด้วยรูปแบบการจัดวางเชิงความคิด ที่มีบริบทของภาษาเป็นปัจจัยหนึ่งในการสื่อความหมาย หรือ ผลงานชุดอักษรปลอม ชุด ดำนาราชวงศ์ที่สาบสูญ ของ กุ่เหวินต้า ที่ศิลปินยังคงนำเสนอรากเหง้าทางวัฒนธรรมจีน ด้วยรูปแบบการจัดวางเชิงความคิด โดยสร้างรูปทรงภาษาข้อความแบบใหม่ในเชิงสัญลักษณ์ ด้วยการไล่สายเส้น และวิธีเชื่อมโยงองค์ประกอบตามแบบแผนอักษรจีน ในลักษณะคำหรือข้อความ ที่ไม่สามารถอ่านออกได้แต่สร้างพลังการรับรู้สู่ผู้ชมอย่างมากที่สุด ด้วยภาพลักษณ์ของคำที่ถูกเขียนขึ้นด้วยภาษาเขียน การใช้รูปทรงภาษาข้อความเป็นองค์ประกอบสำคัญในผลงานของศิลปิน แสดงความเป็นเอกภาพตามแนวคิดวัฒนธรรมจีน ด้วยการเชื่อมโยงทั้งอักษรวิจิตร บทกวี และจิตรกรรมจีนเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน

จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ

การวิเคราะห์ทฤษฎีและผลงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ทฤษฎีระบบสัมพันธ์และผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้องพบว่าประเด็นสำคัญในการเลือกใช้ภาษาข้อความของศิลปินเป็นไปตามบริบทและความสัมพันธ์กับสังคมเพราะเมื่อหน้าที่ของภาษาตามหลักภาษาศาสตร์เป็นไปตามที่ผู้ใช้ต้องการ ดังนั้นการเลือกใช้จึงขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ใช้ ที่ต้องการสื่อสารด้วยจุดมุ่งหมายใดไปสู่ผู้รับสาร และมีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในขณะนั้นด้วย หากเมื่อศิลปินได้เลือกใช้ภาษาข้อความในการสร้างสรรค์ผลงาน จึงเกิดคำถามว่าศิลปินต้องการใช้ภาษาข้อความทำหน้าที่สร้างความหมายและสื่อสารไปสู่ผู้ชม หรือต้องการใช้แค่เพียงรูปทรงที่แสดงภาพลักษณ์โดยไม่คำนึงถึงความหมาย หรือใช้รูปทรงของภาษาข้อความตามความหมาย เป็นองค์ประกอบร่วมที่ส่งเสริมรูปทรงหลักซึ่งแสดงด้วยภาษาภาพ ทั้งนี้ รวมถึงความหมายจากการแปลความและการตีความความหมายแฝงด้วย

หน้าที่ของภาษาข้อความตามทฤษฎีระบบสัมพันธ์ จึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางพิจารณาและอธิบายกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินกรณีศึกษาว่า ต้องการใช้ภาษาข้อความทำหน้าที่อะไร โดยพิจารณาถึงเรื่อง 1. ความหมาย ว่าใช้ตามความหมายเดิมหรือสร้างความหมายใหม่ และ 2. ใช้ตามกระบวนการเลือกใช้ เพื่อใช้รูปทรงอักษรของภาษาข้อความสะท้อนความหมายที่แฝงอยู่ และมีบทบาทตามเจตนาของผู้ใช้ เมื่อถูกใช้ร่วมกับภาษาภาพในผลงานทัศนศิลป์ ศิลปินมีแนวคิดในการเลือกใช้ภาษาข้อความที่สัมพันธ์กับกระบวนการสร้างรูปทรงในเรื่องใดบ้าง ทั้งนี้ พิจารณาได้เป็นสองแนวทาง คือ

1. หน้าที่ของภาษาข้อความในกระบวนการสร้างสรรค์ ถูกกำหนดโดยศิลปินตามวัตถุประสงค์การใช้การสร้างรูปทรง

1.1 ใช้รูปทรงและภาพลักษณ์ตัวอักษรเป็นรูปทรงหลักในการสื่อความหมายส่วนเนื้อหาเพื่อแสดงแนวคิด

1.2 ใช้เป็นรูปทรงประกอบที่ส่งเสริมรูปทรงหลัก

2. วิธีการใช้ภาษาข้อความของศิลปินตามรูปแบบเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การใช้

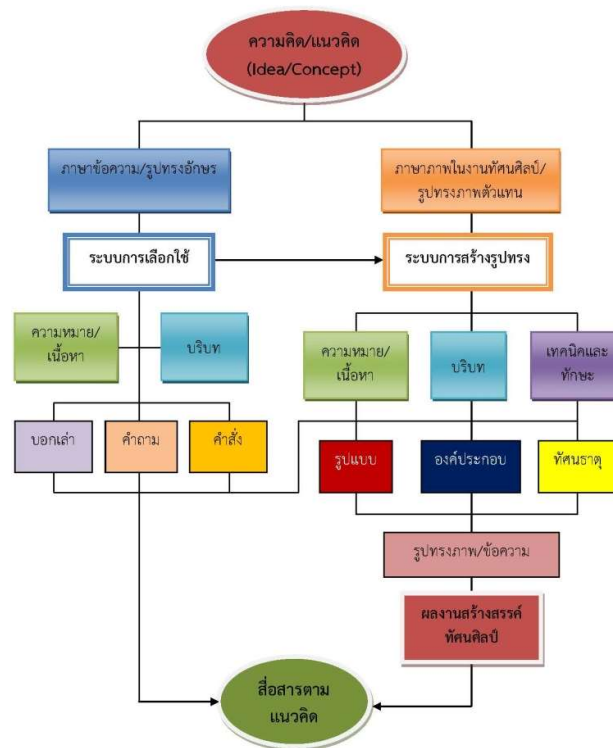
2.1 ในรูปข้อความบอกเล่า (Declarative) เป็นคำ เป็นข้อความ หรือเป็นประโยคบอกเล่า ทำหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร เล่าเหตุการณ์ (Statement) ที่เป็นทัศนะของศิลปิน

2.2 ในรูปข้อความคำถาม (Interrogative) ทำหน้าที่กระตุ้นให้คิด (เป็นการขอข้อมูลทางภาษาศาสตร์)

กระบวนการเลือกใช้ภาษาข้อความข้างต้นนำไปสู่การกำหนดวิธีวิเคราะห์ วิจัยและแนวทางอธิบายผลตามวัตถุประสงค์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะร่วมสมัย ที่เน้นการสื่อความหมายของศิลปินตามแนวคิดสร้างสรรค์

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะร่วมสมัย

ถึงแม้ทั้งภาษาอักษรและภาษาภาพในงานทัศนศิลป์จะมีจุดเริ่มต้นเหมือนกัน คือจากความต้องการสื่อสารความคิดไปสู่ผู้ฟังหรือผู้อ่านด้วยภาษาข้อความที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียนและการสื่อสารความคิดไปสู่ผู้ชมด้วยภาษาภาพก็ตาม แต่ระบบการใช้และวิธีการเลือกใช้ของภาษาข้อความและภาษาภาพมีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม นอกจากความเหมือนเรื่องความคิดที่เป็นจุดเริ่มต้นการเลือกใช้ทั้งสองระบบภาษาแล้ว จุดหมายปลายทางของทั้งสองระบบยังคงเป็นเรื่องความสำเร็จในการสื่อสารความคิดไปสู่ผู้รับสาร ความแตกต่างของภาษาข้อความกับภาษาภาพอยู่ที่ระบบการใช้และการเลือกใช้ ในขณะที่ตัวภาษาข้อความมีความชัดเจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มผู้ใช้ ทั้งเรื่องระบบการใช้อักษร (แต่ละภาษา) และเรื่องแบบแผนโครงสร้างของระบบการเลือกใช้ ตามทฤษฎีระบบสัมพันธ์ แต่ในทางตรงข้ามภาษาภาพมีความเปลี่ยนแปลงผันแปรได้ ตามวิถีปฏิบัติในกระบวนการสร้างรูปทรงของภาษาภาพ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่จินตนาการส่วนบุคคลของผู้สร้าง ไปจนถึงปฏิบัติการสร้างรูปทรงผลงานและการนำเสนอในที่สุด ศิลปินมีอิสระในการกำหนดและปรับเปลี่ยน หรือสร้างความสำเร็จในการสื่อสารจากผลกระทบตามขั้นตอนปฏิบัติของตน บนเงื่อนไขเรื่องทักษะ ความเชี่ยวชาญ ความบังเอิญหรือผลจากการทดลองเทคนิคและวิธีการสร้างรูปทรง รวมถึงการนำเสนอที่มีบริบทเข้าไปเกี่ยวข้อง ดังนั้น กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ จึงเป็นปัจจัยและตัวแปรสำคัญต่อความสำเร็จในการสื่อสารความคิดของศิลปินไปสู่ผู้ชม ความสัมพันธ์ของภาษาข้อความกับแนวคิดของผลงาน จึงเป็นความสัมพันธ์ผ่านขั้นตอนปฏิบัติสร้างสรรค์ ที่มีความซับซ้อนของขั้นตอนมากกว่า แต่ยังคงอ้างอิงแบบแผนการเลือกใช้ภาษาข้อความอยู่ทั้งนี้สามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพ 2 แผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะร่วมสมัย

ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ในกระบวนการสร้างรูปทรงผลงานศิลปะร่วมสมัย ศิลปินเป็นผู้กำหนดหน้าที่ และ/หรืออาจกำหนดความหมายของภาษาข้อความขึ้นใหม่ด้วยการสร้างบริบทใหม่ให้กับภาษาข้อความ เพื่อให้เกิดผลตามแนวคิดสร้างสรรค์ของตนซึ่งไม่อาจเกิดขึ้นได้หากศิลปินขาดทักษะและความเชี่ยวชาญในการสร้างรูปทรงภาษาภาพ และขาดความแตกฉานในทางภาษาข้อความการพิจารณา

ภาษาข้อความตามมิติทางศิลปะ ในฐานะรูปทรงที่แสดงภาพลักษณ์ โดยแยกอธิบายตามโครงสร้างผลงานเป็น 1. ส่วนรูปทรง คือ รูปทรงและภาพลักษณ์ของตัวอักษรที่ประกอบกันเป็นข้อความและ 2. ส่วนเนื้อหา คือ ความหมายของรูปทรงอักษรที่รวมเป็นคำ หรือข้อความ มีความหมายตรงและความหมายแฝง

1. รูปทรงเกี่ยวข้องกับการใช้ในมิติทางศิลปะ ที่สัมพันธ์กับระบบการเลือกใช้ในมิติทางภาษาศาสตร์แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1.1 ใช้ตามแบบแผนเดิมของภาษาอักษร

โดยอาศัยภาพลักษณ์และแบบแผนการใช้ ที่ถูกกำหนดไว้แล้วตามตัวอักษรในแต่ละภาษา มีลักษณะโครงสร้างและรายละเอียดของจุดเด่นของภาพลักษณ์คงที่ เป็นที่ยอมรับตามข้อตกลงในกลุ่มผู้ใช้แต่ละภาษา มีแบบแผนการใช้ที่ชัดเจนและจำเป็นต้องเรียนรู้สำหรับผู้ต้องการใช้ แบบแผนการใช้โดยหลักแล้วไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เว้นแต่เป็นความเห็นจากเสียงส่วนมากของผู้ใช้ที่ได้ตกลงร่วมกันตามบริบททางสังคม เช่น การสะกดคำด้วยอักษรที่มีภาพลักษณ์ต่างแต่เสียงพ้องกัน ที่อาจส่งผลต่อความหมายของคำนั้น

1.2 ใช้แบบผสมตามแบบแผนเดิมของภาษาอักษรกับการสร้างบริบทใหม่ด้วยวิธีการทางศิลปะ

คงใช้ภาพลักษณ์ตัวอักษรและแบบแผนที่ถูกกำหนดไว้เดิม ผสมผสานกับการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับรูปทรงตัวอักษร เช่น สร้างลักษณะเด่นแบบใหม่ หรือสร้างแบบการผสมอักษรและการวางตำแหน่งอักษรแบบใหม่ แต่คงไว้ซึ่งกระบวนไวยากรณ์ ภาษาที่สื่อความหมายได้ตามเดิม และใช้หลักการสร้างรูปทรงด้วยทัศนธาตุและการจัดวางองค์ประกอบทางศิลปะ ในลักษณะอักษรประดิษฐ์

2. ส่วนของเนื้อหา

เนื้อหาของรูปทรงภาษาอักษร คือ ความหมายของคำหรือข้อความตามแบบแผนการใช้แต่ละภาษา ความสำคัญของเนื้อหา ในการสื่อความหมาย ถือเป็นจุดประสงค์หลักของระบบภาษาเพื่อสื่อสารตามเป้าหมายของผู้ใช้ ความหมายของภาษาข้อความ และภาษาภาพ ในมิติทางทัศนศิลป์ มี 2 ลักษณะคือ ความหมายตรง และความหมายแฝงอธิบายโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎี ภาษาศาสตร์กับผลงานศิลปะ เช่น ทฤษฎีสัญวิทยาว่าด้วยการอธิบายรูปทรงสัญลักษณ์อันแฝงด้วยความหมายที่เกี่ยวข้องกับ บริบททางภาษา

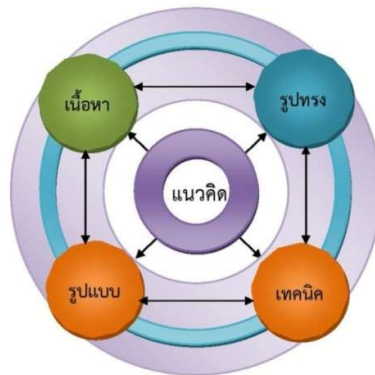
2.1 ความหมายตรง

การใช้ความหมายตรงตามข้อตกลงในกลุ่มผู้ใช้ภาษา เพื่อสื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมา สามารถเข้าใจได้ง่ายด้วยความหมายของภาษาข้อความเอง ถูกศิลปินเลือกใช้โดยคำนึงถึงความหมายเป็นหลัก แต่ถูกนำมาใช้ตามหลักการจัดวาง องค์ประกอบศิลป์ เพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้แก่ผลงาน แสดงถึงฝีมือและทักษะอย่างเชี่ยวชาญของศิลปินในเชิงสร้างสรรค์ อาจใช้ทั้งรูปทรงตามแบบแผนเดิม และ/หรือใช้รูปทรงแบบผสม ด้วยวิธีการสร้างรูปทรงและบริบทให้กับผลงานตามวิธีการสร้างสรรค์ ทัศนศิลป์ สื่อความหมายที่เป็นเนื้อหาตามแนวเรื่อง หรือเรื่องที่ศิลปินกำหนด โดยเนื้อหานั้นอาจเป็นแนวคิดของผลงานด้วย

2.2 ความหมายแฝง

การใช้ความหมายแฝงในการสื่อความคิดของศิลปิน มีเรื่องบริบทใหม่ของภาษาที่ศิลปินกำหนดขึ้นเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยใช้ รูปทรงอื่นเป็นองค์ประกอบในผลงาน เป็นตัวช่วยสื่อความหมายแฝง ซึ่งเป็นความหมายเชิงลึกที่ต้องอาศัยการตีความของทั้ง ศิลปินผู้เลือกใช้ภาษาข้อความ และผู้ชมในฐานะผู้รับสารจากศิลปิน โดยศิลปินเป็นผู้สร้างบริบทด้วยรูปทรงภาษาภาพ หรือ ภาษาข้อความก็ได้ทั้งนี้ เพื่อแนะผู้ชมหรือผู้รับสารไปสู่การตีความเชิงลึกตามประสบการณ์ หรือชี้เข้าไปสู่การศึกษาค้นคว้า เพื่อ การรับรู้ที่สร้างคุณค่าให้กับผลงาน และประสบการณ์ใหม่ให้แก่ผู้ชม

ทั้งสองส่วนตามโครงสร้างผลงานศิลปะ มีความผูกพันระหว่างกันที่ส่งผลต่อการสื่อความหมายตามแนวคิดการสร้างสรรค ในกระบวนการสร้างรูปทรงเพื่อสื่อความหมายส่วนเนื้อหานั้น ยังมีความเกี่ยวข้องอย่างไม้อาจแยกจากกันได้กับภาพลักษณ์ ซึ่งแสดงรูปแบบและเทคนิคการสร้างรูปทรง ผูกพันกับสื่อและทักษะการใช้สื่อที่ศิลปินเลือกใช้เพื่อสร้างรูปทรง ตามหลักการ สร้างสรรค์ศิลปะดังนั้น การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัย จึงเป็นการ อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับโครงสร้างผลงาน ที่ถูกแสดงออกผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะไทยร่วมสมัยด้วย รูปทรงอันแฝงด้วยความหมายส่วนเนื้อหา และลักษณะรูปทรงอันเป็นผลจากการใช้เทคนิคที่ส่งผลต่อรูปแบบ ทั้งนี้ รวมถึงรูปทรง อักษรในลักษณะภาษาข้อความ และความหมายของภาษาข้อความในแต่ละผลงานที่เชื่อมโยง และส่งผลต่อกัน ดังแผนภาพ ด้านล่าง

ภาพ 3 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับโครงสร้างในกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ
ที่มา: สุจิตา มาอ่อน

ผลการศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย โดยยึดหลักวิชาการ ศิลปะเรื่องโครงสร้างของผลงานในกระบวนการสร้างสรรค์ฯ และระบบสัมพันธ์ทางภาษาศาสตร์ เรื่องหน้าที่และการเลือกใช้ในระบบภาษาข้อความ นอกจากการเลือกใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพ ตามแนวทางรูปแบบศิลปะร่วมสมัยที่ต้องการสร้างสิ่งใหม่เพื่อแสดงภาพลักษณ์เฉพาะตนแล้ว ศิลปินยังเลือกใช้ภาษาข้อความเป็นเครื่องมือในขั้นตอนการสร้างสรรค์ ให้ทำหน้าที่สนองเจตนาของศิลปินใน 3 ลักษณะ คือ

1. ใช้ความหมายและรูปทรงของภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์
2. ใช้ความหมายและรูปทรงของภาษาข้อความประกอบเสริมภาษาภาพ ในการสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์
3. ใช้รูปทรงภาษาข้อความที่มีหรือไม่มี ความหมายเป็นส่วนช่วยสร้างความสมบูรณ์ทางรูปแบบ

หน้าที่ของภาษาข้อความในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัย ทั้ง 3 ลักษณะนี้ ได้ถูกใช้อธิบายผลงานกรณีศึกษาของศิลปินไทยร่วมสมัยทั้งสามราย โดยแบ่งการอธิบายแยกตามโครงสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์ซึ่งศิลปินได้กำหนดขึ้นใน 3 แนวทาง คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง 1. แนวคิดกับรูปแบบและเทคนิค 2. แนวคิดกับเนื้อหา และ 3. แนวคิดกับรูปทรง

การวิเคราะห์และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อยู่ภาษาข้อความกับแนวคิดของผลงานกรณีศึกษา

ผลงานกรณีศึกษา ถูกวิเคราะห์และอธิบายลักษณะผลงานแนวคิด บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับรูปแบบ (เทคนิคและวิธีสร้างรูปทรง) ผ่านการใช้อยู่ภาษาข้อความตามหน้าที่และวิธีใช้ และภาษาภาพตามโครงสร้างผลงาน ดังนี้

วสันต์ สิทธิเขตต์

มีแนวทางสร้างสรรค์เด่นชัดในลักษณะศิลปะเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง (Activist art) ตามรูปแบบศิลปะเชิงความคิด (Conceptual art) ที่แสดงความเป็นศิลปะร่วมสมัย ด้วยการใช้สื่ออย่างหลากหลาย มีแนวคิดหลักที่ต้องการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือแสดงเสรีภาพทางความคิด ผ่านการวิพากษ์วิจารณ์ การขับเคลื่อนพลังและกิจกรรมภาคประชาชน ด้วยการนำเสนอความจริงเรื่องประเด็นปัญหาสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นขณะสร้างสรรค์เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้เกิดขึ้นในสังคม

ผลงานกรณีศึกษาของวสันต์ ประกอบด้วยผลงานดังต่อไปนี้

1. ผลงาน “ฉันไม่ใช่ฉัน”, 2531

ศิลปินต้องการแสดงทัศนะเรื่องการยอมรับและเข้าใจความเป็นจริง การข่มใจตนเอง ความเป็นตัวกู้อย่างเดียว และการสำคัญตนผิด โดยใช้อยู่ภาษาข้อความเป็นหลัก

ภาพ 4 ผลงาน “ฉันทน์ไม่ใช่น้ำ”, 2531 โดย วสันต์ สิทธิเขตต์

ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ศิลปินเลือกใช้เทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้ เพราะต้องการเผยแพร่ผลงานให้ได้มากที่สุด ร่วมกับทักษะทางวรรณกรรมที่ตนเองเชี่ยวชาญเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความคิด ผ่านรูปทรงอักษรที่มีเนื้อหาตามความหมายของบทกวีประเภทกลอนเปล่าร่วมกับภาษาภาพแสดงลักษณะโครงสร้างโดยรวมของรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง คล้ายภาพแขวนในจิตรกรรมและการเขียนอักษรวิจิตรจีนแบบประเพณี ที่ให้ความสำคัญกับบทกวีเท่าเทียมกับจิตรกรรม และการใช้เทคนิคภาพพิมพ์ที่สามารถพิมพ์ซ้ำภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต้นทุนทางวัสดุ และแนวคิดทางรูปแบบสืบเนื่องจากงานโปสเตอร์ (Poster art) แนวโฆษณาชวนเชื่อในยุคปฏิวัติวัฒนธรรมจีน ที่ถูกใช้เพื่อปรับทัศนคติของประชาชนสามารถพบเห็นได้ในทุกระดับชนชั้นของสังคมจีนในช่วงเวลานั้นซึ่งส่งอิทธิพลต่อแนวทางสร้างสรรค์ของศิลปิน

ส่วนเนื้อหาของผลงานมีความสัมพันธ์กับแนวคิดผ่านรูปทรงแสดงความหมายด้วยบทกวี ที่เป็นรูปทรงหลักของผลงาน มีความหมายแฝงเชิงเปรียบเทียบธรรมชาติกับธรรมชาติเรื่องสัจจะ อันเกิดขึ้นตามแนวคิดการแสดงทัศนะที่เป็นปัจเจกภายในของตนเอง การข่มความคิด อารมณ์ความรู้สึก การสำคัญตัวผิดเรื่องตัวกูของกู เน้นความหมายตรงด้วยชื่อผลงาน “ฉันทน์ไม่ใช่น้ำ” ที่แสดงด้วยชื่อผลงาน แบบการให้ข้อมูลด้วยประโยคบอกเล่า มีชั้นเชิงการเลือกใช้คำอย่างบทกวีที่ต้องแปลความ เช่น คำ “ชล” (ประโยค “ชลไม่ใช่น้ำ”) ที่หมายถึง ทะเล และการลงท้ายข้อความด้วยชื่อศิลปินแสดงสัญลักษณ์ความเป็นตัวตน พร้อมวันที่ เดือน และปี เพื่อบันทึกช่วงเวลา

ใช้รูปทรงภาษาข้อความเป็นหลัก ด้วยขนาดโครงสร้างรวมครอบคลุมพื้นที่มากกว่าภาษาภาพ ที่เป็นส่วนประกอบของผลงาน ซึ่งมีขนาดเล็ก ไม่ชัดเจน อยู่ในตำแหน่งใต้ภาษาข้อความ ที่เป็นใจความหลักและชื่อผลงานด้านบนสุด ลักษณะรูปทรงทั้งภาษาภาพและภาษาข้อความถูกกำหนดด้วยเทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้ ภายในกรอบโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง เรียงรูปทรงตัวอักษรตามระบบการเขียนภาษาไทย แต่ต่อกันแบบไม่มีการเว้นวรรค และตัดคำระหว่างประโยคเมื่อต้องขึ้นบรรทัดใหม่ โดยไม่คำนึงถึงรูปประโยค ส่วนของภาษาภาพใช้รูปทรงภาพตัวแทน ที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำ ที่ปรากฏในภาษาข้อความอย่างภาพบุคคล แทนด้วยรูปทรงที่แสดงภาพลักษณะเพศชายและหญิง จัดวางแบบกลับหัวตรงข้ามกัน ดวงอาทิตย์ฉายรังสี แสดงรัศมีของแสงแดด ด้านบนก้อนเมฆ และริ้วสายลมเป็นสายกระจายบนพื้นที่ว่าง เบื้องหลังและโดยรอบรูปทรงทั้งหมด เสมือนฉากของท้องฟ้า รูปทรงทั้งหมดถูกจัดวางองค์ประกอบอย่างสมดุล การวางตำแหน่งรูปทรงบุคคลแบบกลับหัวระหว่างชายและหญิง สีเหลืองและสีฟ้าที่ใช้ในภาษาภาพ แสดงลักษณะภาพประกอบ ด้วยความหมายของรูปทรงที่สอดคล้อง และช่วยย้ำความหมายของภาษาข้อความ ในเรื่องสัจจะ คือ ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจควบคุมได้อันเป็นไปตามธรรมชาติ เพราะคำทั้งภาษาภาพอย่างเดียวไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่ศิลปินต้องการสื่อสารได้ แต่เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว จึงช่วยย้ำให้การสื่อสารแนวคิดของศิลปินผ่านผลงานชิ้นนี้มีความสมบูรณ์อย่างที่สุด

2. ผลงาน “ปกป้องธรรมชาติ”, 2551

แนวคิดสร้างสรรค์ คือ การนำเสนอประเด็นปัญหาการเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เกิดขึ้นในขณะสร้างสรรค์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหว และแสดงเจตจำนงเรื่องการสงวนรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ภาพ 5 ผลงาน “ปกป้องธรรมาชาติ”, 2551

ที่มา: วสันต์ สิทธิเขตต์

วสันต์ได้เลือกใช้เทคนิคจิตรกรรมสีน้ำมันบนผืนผ้าใบ เป็นสื่อแสดงทัศนะของตนด้วยเนื้อหาเรื่องประเด็นปัญหาในสังคมไทย ช่วงปี พ.ศ. 2551 โดยใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพที่แสดงภาพลักษณ์อย่างบุคคล ภาพบุคคลหัวเป็นสัตว์เป็นสัญลักษณ์นำเสนอส่วนเนื้อหา ใช้เทคนิคการเขียนรูปทรงอย่างหยาบ แต่ชัดเจนด้วยลายเส้นรอบรูปทรงที่คมชัด กระด้าง และแข็งกร้าว สีสดจัดตัดกัน และการสร้างพื้นผิวขรุขระลวดตา ด้วยสีจากจังหวะการแต้มฝีแปรงเป็นเหลี่ยมต่อเนื่องกัน เป็นสื่อแสดงอารมณ์ของศิลปินอย่างฉับพลันและรุนแรง ตามอิทธิพลรูปแบบจากศิลปะแนวการแสดงออกทางอารมณ์ (Expressionism)

สื่อความหมายด้วยภาษาภาพเป็นหลัก นำเสนอประเด็นปัญหาการทำลายธรรมาชาติ ผ่านรูปแบบการพัฒนาตามแนวทางระบบทุนนิยมโดยภาครัฐ ผ่านเนื้อหาการรวมตัวกันปกป้องรักษาธรรมาชาติของภาคประชาชน ที่ถูกทำลายโดยผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจรัฐ ใช้ความหมายของภาษาข้อความ “ปกป้องธรรมาชาติ” ในรูปวลีบอกเล่าเชิงคำสั่ง ที่แสดงการร้องขออย่างแข็งกร้าว ในฐานะบริบทของภาษาภาพ ที่ช่วยเสริมความเข้าใจในการรับรู้เรื่องราวส่วนเนื้อหาผลงานของผู้ชม ทำให้ภาษาภาพมีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ยังนำผู้ชมไปสู่การรับรู้เรื่องราวเชิงลึกของประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม จากการค้นหาด้วยคำสำคัญที่ปรากฏในผลงานอย่างชื่อ และปี พ.ศ. ที่กำกับอยู่การสื่อความหมายผ่านเนื้อหาผลงาน จึงเป็นเสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์เหตุการณ์ทางสังคมและการเมืองไทยที่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวม

รูปทรงภาษาภาพถูกใช้เป็นหลักในการสื่อสารแนวคิดและเนื้อหา ผลงานแสดงภาพลักษณ์รูปทรงบุคคลด้วยท่าทาง และใบหน้าบ่งบอกอารมณ์ดุเดือด แข็งกร้าว และพร้อมเผชิญหน้า โดยมีรูปทรงภาษาข้อความที่แสดงภาพลักษณ์ด้วยตัวอักษรสีแดงเรียงลำดับคำตามแบบแผนระบบภาษาไทย แต่ใช้วิธีสร้างรูปทรงตัวอักษรทางศิลปะ เพื่อการสร้างภาพลักษณ์ และกำหนดตำแหน่งของรูปทรงภาษาข้อความ บริเวณด้านบนซ้ายของผืนผ้าใบ ให้ตัวอักษรเรียงอยู่บนพื้นขาว ภายในกรอบเส้นหนาสีดำ ในลักษณะป้ายที่ถูกชูขึ้นด้วยมือของบุคคล ในท่าทางแสดงอาการต่อต้านอย่างเต็มกำลัง ผ่านการใช้สีและเส้น ช่วยเน้นความสำคัญของความหมายภาษาข้อความ ในฐานะบริบทเสริมความหมายให้แก่ภาษาภาพ และช่วยให้การแสดงออกเชิงวิพากษ์วิจารณ์ของศิลปินด้วยภาษาข้อความอย่างไม่เป็นทางการเป็นไปอย่างตรงไปตรงมา สามารถเข้าถึงผู้ชมได้ง่าย

3. ผลงาน “ฉากประชุมรัฐสภา”, 2553

แนวคิดสร้างสรรค์ เป็นการนำเสนอประเด็นปัญหาการเมืองและประชาธิปไตย กระตุ้นให้เกิดการรับรู้ และตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อคนไทยทั่วประเทศ

ภาพ 6 ผลงาน “นกประชุมรัฐสภา”, 2553 โดย วสันต์ สิทธิเขตต์
ที่มา: วสันต์ สิทธิเขตต์

แนวคิดของศิลปิน แสดงความสัมพันธ์ผ่านรูปแบบการใช้ภาษาภาพร่วมกับภาษาข้อความ ในการสื่อความหมายตามทัศนะของศิลปิน เชิงต่อต้านสถาบันทางการเมืองในช่วงเวลานั้น จึงเข้าลักษณะศิลปะแห่งการต่อต้าน (Resistance art) โดยใช้เทคนิคจิตรกรรมสีน้ำมันบนผืนผ้าใบ แนวทางการแสดงอารมณ์ เป็นเครื่องมือแสดงทัศนะ ผ่านการใช้สีสดจัดตัดกัน ลายเส้นที่หยาดหยาดคมชัด ดูแข็งแกร่งต่าง สร้างรูปทรงให้แสดงภาพลักษณ์อย่างภาพตัวแทน ระหว่างบุคคลและสัตว์ผสมกันเป็นสัญลักษณ์ที่แฝงด้วยความหมายเชิงลึกลับถึงสถานการณ์ทางการเมืองไทย และเป็นสัญลักษณ์ที่เข้าใจได้ในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง

เนื้อหาของผลงานถูกแสดงผ่านภาพลักษณ์รูปทรงภาษาภาพเป็นหลัก ด้วยแนวเรื่องประเด็นปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2553 คือ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับ 2550 อันเป็นต้นทางและนำไปสู่ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในสังคม เกิดการแบ่งแยกทางความคิด ถูกนำเสนอผ่านสัญลักษณ์รูปบุคคลมีศีรษะเป็นสุนัขสีแดง และตัวเงินตัวทองสีเหลือง อีกาสีดำบินว่อน และตัวเงินตัวทองสองหัว เป็นรูปทรงหลักของผลงาน มีบริบทเป็นนกประชุมรัฐสภา และภาษาข้อความที่สื่อความหมายในฐานะบริบทของภาษาภาพ ซึ่งช่วยแนะผู้ชมไปสู่การค้นคว้าเชิงลึก ถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้น

โดยศิลปินกำหนดให้ภาษาข้อความทำหน้าที่ให้ข้อมูลด้วย 1. ประโยคบอกเล่าแบบภาษาพูดอย่างไม่เป็นทางการ ในข้อความ “สภาอาคารพมี้แต่โจรทั้งนั้นครองเมือง!!!” “เล่นการเมืองประเทศนี้สนุกจริง ๆ” และ “ท่านประธานที่ไม่เคารพครับ กระผมขออนุญาตผายลม!” 2. เป็นคำถามที่แฝงความหมายกระตุ้นให้คิด ด้วยข้อความ “ประเทศใครรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อใคร?” และ 3. เป็นประโยคร้องขอ มีบางคำไม่ชัดเจน (อาจด้วยความตั้งใจทางเทคนิคการสร้างภาพ) แต่ยังแปลความหมายได้ ด้วยข้อความ “ท่านประธานที่ไม่เคารพครับผม (อ่านไม่ออก) ให้นับองค์ประชุม!” ลักษณะภาษาข้อความสื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมา เชิงเสียดสี เยาะเย้ย และไม่สุภาพ แต่เป็นส่วนเสริมให้การสื่อความหมายของภาษาภาพ มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสรรคของศิลปิน

รูปทรงภาษาภาพที่ใช้เป็นหลักในการสื่อความหมาย แสดงภาพลักษณ์ด้วยเส้น สี ขนาด อย่างงานจิตรกรรม ถึงแม้ศิลปินไม่ได้สนใจเรื่องความงามตามขนบจิตรกรรม แต่ยังคงคำนึงถึงการจัดวางองค์ประกอบที่สมดุล เพื่อสร้างจุดเด่นของรูปทรงหลัก และรูปทรงประกอบให้ทำหน้าที่สื่อความหมายได้อย่างเหมาะสม ตามแนวคิดของศิลปิน โดยใช้สีสดจัดและขนาดใหญ่ กับรูปทรงหลักที่เป็นสัญลักษณ์ และสร้างรูปทรงภาษาข้อความอยู่ภายในกรอบรูปทรง ถูกวางในตำแหน่งซึ่งบ่งบอกถึงการแสดงความคิด และคำพูดของรูปทรงหลัก ด้วยการใช้สีและเส้นแบบจาง ๆ เขียนตัวอักษรด้วยลายมือแบบหวัด ๆ ในฐานะรูปทรงแวดล้อมที่เป็นบริบทของภาษาภาพ และเป็นตัวเชื่อมความเป็นเอกภาพของแนวคิด รูปทรง และเนื้อหาของผลงานเข้าด้วยกัน

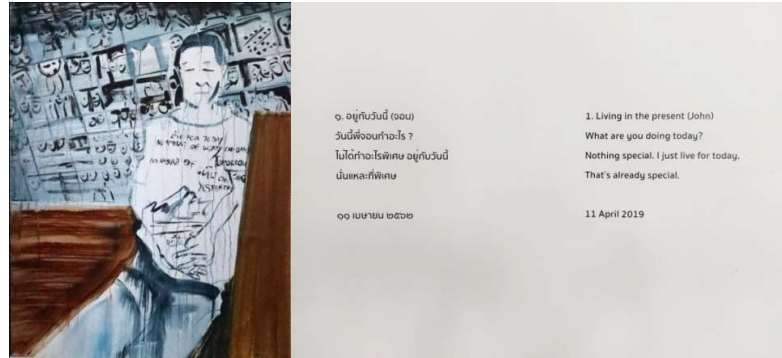
คามิน เลิศชัยประเสริฐ

เลือกผลงานกรณีศึกษา 3 ชิ้น จากนิทรรศการชุด “การรับรู้ที่บริสุทธิ์? (เศษเสี้ยว)”, Pure Perception (Debris), 2562 ส่วนที่ 1 ถูกนำเสนอผ่านนิทรรศการจำนวน 50 ชิ้น จากผลงาน 100 ชิ้น ที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2562-2563 ด้วยแนวคิดการใช้ศิลปะและกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ เป็นเครื่องมือค้นหาคำตอบให้กับตนเอง ในเรื่องความจริงของการรับรู้ที่บริสุทธิ์ ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ หากเป็นการรับรู้ที่ปราศจากอคติ ใช้วิธีการสังเกต ฝึมองและจับสภาวะชั่วขณะของการรับรู้ จากเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่ได้สัมผัสในแต่ละวันทั้งทางตรงและทางอ้อม ใช้เทคนิคการเขียนแบบหยาดหยาด (Painting Snapshot) (คามิน เลิศชัยประเสริฐ, Pure Perception? (การรับรู้บริสุทธิ์” (Artist and Curator Talk”, 2565) และภาษาข้อความ เป็นเครื่องมือบันทึกสภาวะเฝ้าดู ตลอดช่วงเวลาสองปีของการทำงาน การเฝ้าดูของศิลปินเป็นกระบวนการทำซ้ำเพื่อหา

คำตอบ จึงผูกพันกับกระบวนการทางความคิดที่ต้องปราศจากอคติ ไม่หวังผล และไม่ตั้งเป้าหมายของคำตอบไว้ในใจ ผลงาน
กรณีศึกษาของคามิน ประกอบด้วย

1. ผลงาน “อยู่กับวันนี้ (จอห์น)”, 2562

นำเสนอแนวคิดผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ด้วยเรื่องการรับรู้ความคิดจากคู่สนทนาที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน

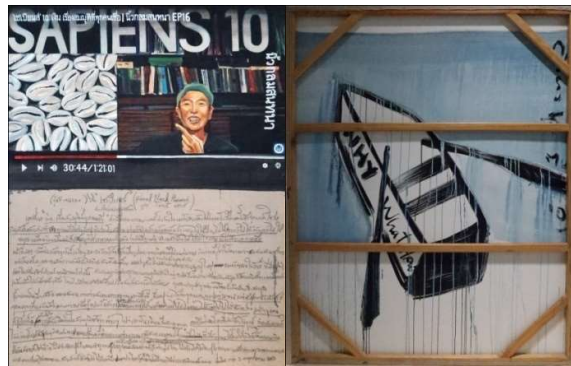
ภาพ 7 ผลงาน “อยู่กับวันนี้ (จอห์น)”, 2562, ภาษาภาพ ด้านหน้า และภาษาข้อความ ด้านหลัง
ที่มา: สุธิตา มาอ่อน

ผลงานแสดงความเป็นศิลปะร่วมสมัยไทยโดยการเลือกใช้สื่อ และกำหนดกระบวนการสร้างสรรค์ ตามแนวศิลปะเชิง
ความคิดโดยเริ่มต้นจากผลงานชิ้นนี้เป็นชิ้นแรก ศิลปินสร้างแนวปฏิบัติ และการติดตั้งจัดวางแบบเฉพาะเป็นสื่อนำเสนอความคิด
ด้วยการสร้างบริบทใหม่ให้กับรูปทรง ที่ประกอบขึ้นเป็นผลงานจากเทคนิคจิตรกรรมด้วยลายเส้น สี และฝีแปรง ประกอบเป็น
ภาษาภาพและภาษาข้อความ เป็นเครื่องมือสื่อความหมายตามแนวคิดผลงาน แต่กลับถ่วงแนวคิดเรื่องสุนทรียภาพแบบเก่า ละเลย
ความสมบูรณ์แบบงานจิตรกรรม โดยใช้ทุกส่วนของผืนผ้าใบในการสื่อสารความคิด ที่แฝงด้วยความหมาย ซึ่งต้องอาศัยการ
ตีความ เช่น การวางตำแหน่งภาษาข้อความด้านหลังผืนผ้าใบ และการติดตั้งผลงานแบบผลงานสามมิติให้ผู้ชมเดินชมได้โดยรอบ

สื่อสารแนวคิดผ่านเนื้อหาด้วยภาษาข้อความเป็นหลัก ใช้ความหมายของภาษาข้อความแสดงผลการบันทึก การสรุป
ความคิดตนเองอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นการเริ่มต้นถ่ายทอดความคิดเพื่อแสดงขั้นตอนสร้างสรรค์ ตามรูปแบบศิลปะเชิง
ความคิด โดยใช้เลข “๑” บอกถึงลำดับแรกของขั้นตอน เป็นคำเริ่มต้นในภาษาข้อความ ที่ผู้ชมต้องรับรู้แนวคิด กระบวนการ
สร้างสรรค์ (โดยการสังเกตและเก็บข้อมูลแต่ละผลงาน ซึ่งหมายถึงแต่ละขั้นตอนของกระบวนการสร้างสรรค์) และใช้การพิจารณา
ของผู้ชมร่วมด้วย เพื่อสร้างการรับรู้ที่หมายถึงสุนทรียภาพของผลงาน ซึ่งไม่ใช่ความงามในแบบจิตรกรรมประเพณี ถึงแม้ว่าจะใช้
สื่อประเภทจิตรกรรมเป็นเครื่องมือในกระบวนการสร้างสรรค์ก็ตาม แต่เป็นความงามและคุณค่าจากความหมายแฝงของภาษา
ข้อความ ที่เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาพุทธ เรื่องการมีสติอยู่กับปัจจุบัน ที่ศิลปินผูกคิดในขณะสนทนากับจอห์น

รูปทรงภาษาภาพถูกใช้เป็นรูปทรงหลักในการนำเสนอแนวคิด ในรูปแบบบทสนทนาด้วยประโยคคำถามและบอกเล่า เพื่อ
การขอและให้ข้อมูล บนตำแหน่งเต็มผืนผ้าใบด้านหน้า แต่ทำหน้าที่เป็นภาพประกอบของเนื้อหา ที่แสดงด้วยภาษาข้อความ และ
เป็นความหมายหลักของผลงาน รูปทรงบุคคลและรายละเอียดประกอบเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางความคิด จากการเฝ้าดู
ซึ่งถูกบันทึกไว้ด้วยภาพตัวแทน เป็นต้นทางของกระบวนการรับรู้และพิจารณา ที่ส่งเสริมเนื้อหาหลัก ถึงแม้จะไม่ให้ความสำคัญกับ
ความงามอย่างจิตรกรรม แต่สุนทรียภาพจากกระบวนการสร้างรูปทรง ยังคงอยู่ในคำนิยามของศิลปิน เพราะปรากฏความสมดุลจาก
หลักการจัดองค์ประกอบ การเลือกใช้ทัศนธาตุสร้างรูปทรง ให้สื่อสารและแปลความหมาย ได้ตามเนื้อหาของภาษาข้อความ ส่วน
รูปทรงอักษรในส่วนภาษาข้อความนั้น ใช้อักษรตัวพิมพ์ที่เป็นระเบียบทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ทำหน้าที่สื่อความหมายที่ต้อง
อาศัยการตีความ ทั้งความหมายตรง ซึ่งแสดงด้วยตัวเลข และวันที่ แสดงลำดับขั้นการทำงาน และเวลาขณะสร้างสรรค์ และ
ความหมายแฝงที่ต้องอาศัยการตีความ รวมทั้งยังแสดงกระบวนการคิด ที่ผ่านการพิจารณาอย่างเป็นระบบก่อนลงมือทำงาน

2. ผลงาน “Yasuka Imamura”, 2562

ภาพ 9 ผลงาน “(รู้จักตนเอง)๖๒ เซเปียนส์”
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ศิลปินยังคงใช้รูปทรงแบบผสมทางการสร้างสรรค์จิตรกรรม ร่วมกับการเขียนบทความด้วยเทคนิคจิตรกรรมสีอะคราย ลีคบนผืนผ้าใบ สร้างรูปทรงภาพตัวแทนแบบเหมือนจริง ปรากฏบนผืนผ้าใบในฐานะภาพประกอบ แสดงแหล่งที่มาทางการรับรู้ ด้วยภาษาข้อความ เป็นสื่อหลักในการสรุปความคิดของศิลปิน จากการรับรู้ชุดข้อมูลบนสื่อออนไลน์และหนังสือ ข้อความที่เขียน ในผลงานแสดงลักษณะแบบการเขียนบทความ มีการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลจากยูทูบช่อง “นิวกลมสนทนา EP16” “บทที่ 10 “เงิน: เรื่องสมมุติที่ทุกคนเชื่อ” ซึ่งศิลปินนำมาเป็นตัวอย่างประกอบคำอธิบายแนวคิดของตน โดยใช้วิธีเชื่อมโยงความคิดจาก ประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจของศิลปิน เข้ากับการรับรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ข้างต้น

การแสดงแนวคิดผ่านเนื้อหาโดยใช้ภาษาข้อความเป็นหลัก ในการสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาพุทธ เรื่อง สัจจะ และสมมุติสัจจะ เมื่อผ่านการตีความเชิงลึกในข้อความที่อธิบายเชิงเปรียบเทียบ และการยกตัวอย่าง หรืออธิบายผ่านเรื่องวิถีชีวิต ของมนุษย์ ในสถานการณ์โลกทุนนิยมเช่นปัจจุบัน แสดงถึงสภาวะและบริบทสังคมโลกภายใต้ระบบทุนนิยม การเลือกใช้ ความหมายส่วนเนื้อหาของภาษาข้อความมีทั้ง 1. ลักษณะการสื่อความหมายจากการสรุปความคิดของศิลปิน 2. การแสดง กระบวนการสร้างสรรค์อย่างศิลปะเชิงความคิด ด้วยการใช้ตัวเลข “๖๒” บอกลำดับในส่วนชื่อเรื่องด้านบนสุดของภาษาข้อความ และการระบุวันที่ปฏิบัติงาน 3 พฤษภาคม 2563 และ 3. การสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ผ่านข้อความชื่อศิลปิน ในตอนท้ายของ ข้อความ

รูปทรงภาษาข้อความแสดงด้วยภาษาไทยเป็นหลัก มีภาษาอังกฤษส่วนที่เป็นชื่อเฉพาะ 1 ชื่อเขียนตัวอักษรด้วยดินสอดำ เป็นลายมือของศิลปิน มีการขีดเส้นใต้ข้อความสำคัญของข้อความ มีการขีดทับตัวอักษรบางส่วน และการเขียนแทรกเพิ่มเติม รูปทรงภาษาข้อความ เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายตามแบบแผนการใช้ภาษา ลักษณะการเขียนแฝงด้วยความหมาย ที่แสดง เจตนาของศิลปินในการสื่อสารผ่านข้อความ ปรากฏร่องรอยการเปลี่ยนแปลงในข้อความ รูปทรงภาษาภาพเป็นส่วนเสริมให้การ เข้าถึงภาษาข้อความ มีความน่าสนใจมากขึ้น และนำผู้ชมไปสู่การค้นคว้าเพิ่มเติม ที่ส่งผลต่อการแปลความหรือตีความของผู้ชม ในการเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดหลักของผลงาน ที่นำผู้ชมไปสู่การสรุปผลการค้นหาคำตอบ ตามทัศนะส่วนบุคคลของผู้ชมแต่ละราย โดยศิลปินเปิดให้ผู้ชมพิจารณาได้อย่างเป็นอิสระ เช่นเดียวกับการเลือกใช้ข้อความตามหน้าที่ บทบาท บริบท และแบบแผนการ ใช้ อย่างเป็นอิสระของศิลปินเอง

ประสงค์ ลือเมือง

แนวคิดหลักทางการสร้างสรรค์ คือ การสร้างสุนทรียภาพทางศิลปะผ่านสื่อประเภทจิตรกรรม ที่แสดงคุณค่าเชิงบวก ด้วย การบันทึกวิถีชีวิตของศิลปิน จากการพิจารณาตนเองวิถีชีวิตตนเอง ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตส่วนบุคคล และการสร้างสรรค์ ผลงานจิตรกรรมด้วยเทคนิคทางจิตรกรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปตามจังหวะความสนใจของศิลปินในแต่ละช่วงเวลา (ประสงค์ ลือ เมือง, 2565)

ผลงานกรณีศึกษาประกอบด้วย

1. ผลงาน “ลมหลวง”, 2562

แนวคิดผลงาน เป็นการบันทึกเหตุการณ์ในชีวิตของศิลปิน ผ่านการทำงานสร้างสรรค์ และวิถีชีวิตในหมู่บ้านของศิลปิน

ภาพ 10 ผลงาน “ลมหลวง”, 2561 โดย ประสงค์ ลือเมือง
ที่มา: ประสงค์ ลือเมือง

ประสงค์สร้างความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับรูปแบบและเทคนิค ผ่านการใช้เทคนิคจิตรกรรมสีฝุ่นบนกระดาษเยื่อไฟ ในการสร้างรูปทรงด้วยวิธีเขียนแบบเก็บรายละเอียด เน้นเทคนิคสีและรูปทรง แสดงรูปทรงผลงานด้วยภาษาภาพ ในรูปแบบภาพ ตัวแทน บุคคลและสิ่งของแทนบริบททางสังคมร่วมกับภาษาข้อความ โดยเน้นการแสดงออกทางจิตรกรรม ผ่านรูปทรงภาษาภาพ และภาษาข้อความที่สำคัญ ทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะที่แสดงอิทธิพลจิตรกรรมจีน ด้วยสัญลักษณ์ตราประทับชื่อจำนวนมาก หลายตำแหน่งบนผืนผ้าใบ และการเขียนข้อความด้วยตัวอักษรประดิษฐ์ไทย ตามแนวตั้งแบบการเขียนอักษรจีน แสดงน้ำหนักของลายเส้นตัวอักษรที่หนักแน่น มั่นคง และพลิ้วไหว

การสื่อความหมายผ่านเนื้อหาใช้ภาษาภาพเป็นหลัก เน้นการแสดงเนื้อหาเรื่องสุนทรียภาพทางจิตรกรรม ด้วยเทคนิคและสี อันเป็นเนื้อหาภายใน และใช้ภาษาข้อความสื่อความหมายเสริมภาษาภาพ แสดงเนื้อหาด้วยความหมายตรงของภาษาข้อความ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาภายนอก คือ การเขียนบันทึกประจำวันของตนเองในเรื่องการทำงานสร้างสรรค์ และการศึกษาปฏิบัติสมาธิ ในแต่ละวัน ซึ่งศิลปินใช้เป็นจุดบันทึกลงใจในการสร้างสรรค์ และแสดงการบันทึกช่วงเวลา เช่น “ธันวาคม ๒๕๖๒” “นิสสัยสร้าง ฆะตากรรม” “ลมหลวง” “ประสงค์ ลือเมือง” หรือ ภาษาบาลีว่าด้วยเรื่อง หัวใจปฏิสัมมบาท และวัน เดือน ปี ซึ่งเป็นข้อความ ที่มีลักษณะ คำ คติพจน์ และข้อความเฉพาะตามหลักธรรมะ ทำหน้าที่ให้ข้อมูล นอกจากเป็นรูปทรงที่สื่อความหมายแล้ว ยังมี บทบาทในการสร้างความหมายเชิงความงามทางจิตรกรรมในฐานะรูปทรง ที่สอดคล้องกับแนวคิดทางการสร้างสรรค์ด้วย

รูปทรงภาษาภาพมีบทบาทหลักในการสื่อสารแนวคิด ด้วยรูปทรงภาพตัวแทนอย่างสัญลักษณ์ ศิลปินมักออกแบบรูปทรง โดยใช้ใบหน้าบุคคลให้สื่ออารมณ์ความรู้สึกและสร้างบริบทของรูปทรงหลัก ด้วยรูปทรงย่อยอย่าง ต้นไม้ ผลไม้ กาน้ำ แก้วชา สัตว์ บ้าน เพื่อสื่อถึงสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ศิลปินอาศัยอยู่ หรือใช้รูปทรงภาษาข้อความ และตราประทับ ที่แฝงด้วยความหมาย ช่วยเสริมความสมบูรณ์ และสร้างเอกภาพให้กับผลงาน โดยการออกแบบตัวอักษรประดิษฐ์อย่างตัวอักษรวิจิตรจีน ที่ประกอบขึ้นด้วยลายเส้นบาง ๆ อย่างการเขียนลายมือ และการเขียนลายเส้นด้วยพู่กัน โดยการสร้างรูปทรงด้วยเส้น สี และการจัดวางองค์ประกอบภายในภาษาข้อความระหว่างคำ และการวางตำแหน่งของกลุ่มภาษาข้อความต่าง ๆ รวมทั้งการสร้างข้อความ ภายในโครงสร้างรูปแบบตราประทับทรงเหลี่ยม และจัดวางในตำแหน่งต่าง ๆ บนผืนผ้าใบ ในฐานะรูปทรงที่ช่วยสร้างระยะ และความสมดุล ช่วยสร้างสุนทรียภาพทางจิตรกรรม ที่สอดคล้องกับเนื้อหาเชิงบวกจากความหมายของภาษาภาพและภาษาข้อความ

2. ผลงาน “Vincent Van Gogh”, 2563

แนวคิดผลงาน คือ การถ่ายทอดสภาวะและการสรุปความคิดของศิลปิน เรื่องการเข้าถึงและเข้าใจในหลักปรัชญาพุทธ ศาสนาจากการศึกษาและปฏิบัติสมาธิในชีวิตประจำวันของตน

ภาพ 11 ผลงาน “Vincent Van Gogh”, 2563

ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ผลงานนี้สื่อสารแนวคิดผ่านสื่อประเภทจิตรกรรมแนวเหมือนจริง โดยใช้ภาษาภาพเป็นหลักในการสื่อความหมาย ที่ต้องอาศัยการตีความเชิงลึก เขียนด้วยหมึกจีนและสีฝุ่น บนกระดาษเยื่อไม้ ศิลปินใช้เทคนิคการเขียนแบบผสม ระหว่างการเก็บรายละเอียด เน้นเส้น สีและรูปทรง ในส่วนภาษาภาพ กับเทคนิคการเขียนแบบปล่อย ในส่วนของภาษาข้อความ แสดงอิทธิพลทางรูปแบบจากศิลปะตะวันตก ผ่านเทคนิคการเขียนแบบเหมือนจริง และอิทธิพลรูปแบบจิตรกรรมจีนประเพณี ผ่านเทคนิคการเขียนหมึกจีน การใช้สัญลักษณ์ตราประทับชื่อ จำนวนมากหลายตำแหน่งบนผืนผ้าใบ และการเขียนข้อความด้วยตัวอักษรประดิษฐ์แนวตั้ง แบบการเขียนอักษรจีน

แนวคิดและเนื้อหา แสดงความสัมพันธ์ผ่านความหมายของภาษาภาพ โดยสื่อความหมายเชิงเปรียบเทียบ ด้วยเนื้อหาความงามจากเทคนิคทางจิตรกรรม ที่มีจุดเริ่มต้นจากการพิจารณา และสรุปความคิดในแต่ละวัน อันเป็นผลจากการปฏิบัติสมาธิ และศึกษาธรรมชาติของศิลปิน ใช้ความหมายตรงของภาษาข้อความ อย่าง “สดับรับฟัง พุทธวจนย่อมได้หุทัย” (เขียนตามศิลปิน) เป็นตัวชี้ให้ผู้ชมไปสู่การค้นหาคำความหมายเชิงลึกของข้อความ ที่ส่งเสริมความหมายภาษาภาพด้วยการตีความเชิงลึก และส่งผลต่อคุณค่าสุนทรียภาพของผลงาน จากการเชื่อมโยงความคิดเข้ากับทักษะทางจิตรกรรม ผ่านการใช้ความหมายเชิงบวกจากภาษาข้อความเรื่อง ธรรมะจากพระพุทธเจ้า ในฐานะบริบทเสริมการสื่อความหมายเชิงลบ จากเนื้อหาตามภาพลักษณ์ของภาษาภาพ หลังจากศิลปินวินเซนต์ แวนโก๊ะตัดหูตนเอง โดยศิลปินใช้ภาษาภาพดึงดูดผู้ชมไปสู่การรับรู้เนื้อหาเชิงลึกของผลงาน จากความหมายของภาษาข้อความ

แนวคิดถูกแสดงผ่านรูปทรงใบหน้าบุคคล เป็นรูปทรงหลักของผลงานแบบสัญลักษณ์ โดยหยิบยืมรูปทรงและความหมายของภาษาภาพจากศิลปะตะวันตก เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดสุนทรียภาพส่วนเนื้อหาแบบตะวันออก ด้วยเทคนิคการเขียนจิตรกรรมจีน ผ่านการแสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยภาพลักษณ์ของรูปทรง ที่สื่อความหมายด้วยเนื้อหาเรื่องปรัชญาพุทธศาสนาจากความคุ้นเคยของศิลปิน โดยการเชื่อมโยงความคิดตามเนื้อหา กับการพิจารณาตนเอง ทั้งเรื่องกระบวนการทำงานจิตรกรรม และการดำเนินชีวิตของศิลปิน แล้วจึงสรุปความคิดเป็นความหมายที่แสดงผ่านรูปทรงภาษาข้อความ ร่วมกับการใช้ภาษาภาพเป็นสื่อในการสร้างความสมบูรณ์ทางรูปแบบ ด้วยการจัดวางองค์ประกอบศิลป์

3. ผลงาน “ราคาความเป็นคน”, 2565

แนวคิดผลงาน เป็นการบันทึกเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยการประมวลความคิดเข้ากับประสบการณ์ ความประทับใจ ส่วนบุคคลและการดำเนินชีวิตที่มีความชัดเจนในแต่ละวัน จนเกิดเป็นภาพในใจที่ศิลปินต้องการถ่ายทอดมาสู่งานจิตรกรรม

ภาพ 12 ผลงาน “ราคาความเป็นคน”, 2565 โดย ประสงค์ ลือเมือง
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

สื่อสารแนวคิดผ่านรูปแบบจิตรกรรม ด้วยเทคนิคหมึกจีนและสีฝุ่นบนกระดาษเยื่อไผ่ โดยสร้างรูปทรงบุคคลและใบหน้าบุคคลเป็นรูปทรงหลัก ร่วมกับรูปทรงประกอบภาพตัวแทนและภาษาข้อความ ด้วยเทคนิคการเขียนแบบปล่อย จากการสรุปความคิด และการถ่ายทอดภาพในใจที่ชัดเจนของศิลปิน ภาษาภาพถูกใช้เป็นหลักในการสื่อความหมายและนำเสนอสุนทรียภาพทางจิตรกรรม แสดงอิทธิพลทางรูปแบบงานจิตรกรรมจีน ด้วยเนื้อหาเชิงเปรียบเทียบ และเทคนิคการสร้างรูปทรง ที่ใช้ภาษาข้อความประเภทคำคม สุภาษิต ที่ศิลปินสร้างขึ้นใหม่ จากการสรุปความคิดของตนเอง

ศิลปินแสดง ความหมายส่วนเนื้อหา เรื่องความงามจากเทคนิคทางจิตรกรรม ผ่านภาษาภาพ และแสดงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาพุทธศาสนา คติ และความเชื่อแบบตะวันออก โดยให้ความหมายของภาษาข้อความ แสดงเนื้อหาเชิงสัญลักษณ์จากนวนิยายจีนเรื่อง “มังกรหยก” ที่ศิลปินเคยอ่านและชื่นชอบอย่างคำ “จิ่วแป๊ะทง เฒ่าทาร์กจากเกาะดอกท้อ” เป็นตัวนำผู้ชมไปสู่การค้นคว้าเพื่อการตีความส่วนเนื้อหาภาษาภาพ ที่แสดงด้วยภาพลักษณะบุคคล ซึ่งผู้ชมไม่อาจรู้ได้ว่าเป็นใครและสื่อความหมายอะไร หากไม่มีภาษาข้อความช่วยเสริม โดยศิลปินเชื่อมโยงความคิดตนเอง กับความหมายของภาษาข้อความ และสื่อความหมายเชิงบวก ด้วยข้อความรูปแบบบอกเล่า “ราคาความเป็นคน” “มีคู่ไม่จน” หรือ “ไม้ตีเงินตีทอง” “รักไม่ฆ่าคน” หรือ อนิจจาวต สังขาร เพื่อให้ข้อมูล ความหมายของภาษาข้อความ จึงเสริมความหมายส่วนเนื้อหา และสร้างคุณค่าทางการรับรู้เชิงจิตตธรรม เชื่อให้แก่ภาษาภาพ

การนำเสนอแนวคิดผ่านรูปทรงภาษาภาพ เน้นความสำคัญเรื่องสุนทรียภาพในงานจิตรกรรม ศิลปินมีวิธีใช้รูปทรงภาษาข้อความเป็นส่วนประกอบ ที่แสดงบริบทเสริมรูปทรงหลัก ให้สมบูรณ์และมีเอกภาพด้วยวิธีจัดวางองค์ประกอบศิลป์ และยังช่วยขยายความหมายภาษาภาพ ในฐานะบริบทของภาษาภาพ ที่ไม่อาจละเว้นไปได้อีกด้วย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปิน อันเกิดขึ้นจากประสบการณ์ และกระบวนการสร้างสรรค์ในขั้นตอนทางความคิด ที่สำเร็จสมบูรณ์ก่อนลงมือปฏิบัติการสร้างสรรค์ โดยศิลปินอธิบายว่า ในกระบวนการทางความคิดของศิลปินนั้น ปรากฏภาพในใจที่แจ่มชัดขึ้นก่อน และเป็นภาพที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสรรคของตน เมื่อถูกถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว จึงใช้ระยะเวลาการทำงานไม่นานนัก เพราะขั้นตอนปฏิบัติเป็นเพียงการถ่ายทอดความคิดที่สมบูรณ์แล้ว ออกมาเป็นรูปทรงผลงานที่เป็นรูปธรรม

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความ กับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย พบว่า ศิลปินใช้ภาษาข้อความ (ร่วมกับภาษาภาพ) เป็นเครื่องมือในการนำเสนอความคิดหรือแนวคิด ในขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ ที่ถูกกำหนดขึ้น ภายใต้โครงสร้างของผลงาน มีวิธีใช้ตามระบบการเลือกใช้ โดยคำนึงถึงความหมายของภาษาข้อความแต่ละชนิดเป็นสำคัญ และแบ่งหน้าที่ของภาษาข้อความ ตามเจตนาของศิลปินผู้เลือกใช้เป็น 3 แนวทาง คือ

1. ให้ความหมายและรูปทรงของภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์
2. ให้ความหมายและรูปทรงของภาษาข้อความ เป็นองค์ประกอบเสริมภาษาภาพ ในการสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์
3. ใช้รูปทรงภาษาข้อความที่มีหรือไม่มี ความหมาย เป็นส่วนช่วยสร้างความสมบูรณ์ทางรูปแบบ

หน้าที่ของภาษาข้อความทั้ง 3 แนวทางนี้ คือ การวางแผนสร้างและกำหนดรูปทรงและภาพลักษณ์ของภาษาข้อความ ให้ปรากฏในผลงานอย่างเหมาะสม ตามหลักวิชาการศิลปะ ว่าด้วยเรื่องทัศนธาตุและการจัดวางองค์ประกอบ เพื่อทำหน้าที่สื่อสารเนื้อหา และส่งเสริมแนวคิดการสร้างสรรคอย่างเป็นเอกภาพ ดังนั้น การพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิด จึงต้องพิจารณาภายใต้โครงสร้างผลงาน ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด กับรูปแบบและเทคนิค แนวคิดกับเนื้อหา และแนวคิดกับรูปทรง เพราะรูปแบบและเทคนิค เป็นตัวนำไปสู่การเกิดรูปทรงและเนื้อหา

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความ กับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัยกรณีสืบศึกษานั้น ถูกอธิบายผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ ที่มีลักษณะเฉพาะจากการออกแบบของศิลปินแต่ละราย เพื่อให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลตามเจตนารมณ์การสร้างสรรคของตนโดยมีลักษณะการเลือกใช้เพื่อนำเสนอแนวคิดดังนี้

วสันต์ สิทธิเขตต์

ใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่สัมพันธ์กับแนวคิดในสองลักษณะ คือ

1. ใช้ภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อความหมาย

เกิดขึ้นระยะแรกของการสร้างสรรค์ดังปรากฏในผลงาน “ฉันทน์ไม้ไผ่ฉันทน์” 2531 ด้วยแนวคิดเรื่องการนำเสนอปัจจัยภายในของศิลปินเป็นตัวกำหนด และเป็นผลสืบเนื่องจากความเชี่ยวชาญและทักษะทางวรรณกรรมที่มีมาแต่เดิม จึงใช้ภาษาข้อความรูปแบบบทกวี ประเภทกลอนเปล่า ร่วมกับเทคนิคการสร้างรูปทรงด้วยภาพพิมพ์แกะไม้ ใช้ภาษาภาพเป็นส่วนเสริมในการดึงดูดความสนใจของผู้ชม ไปสู่ความหมายส่วนเนื้อหาของภาษาข้อความ และสอดคล้องกับแนวคิดการนำเสนอทัศนคติส่วนบุคคลเรื่องสังคม เมื่อเกิดการตีความส่วนเนื้อหาของภาษาข้อความในเชิงเปรียบเทียบ

2. ใช้ภาษาภาพเป็นหลักในการสื่อความหมาย

เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกเป็นตัวผลักดันให้เกิดแนวคิดหลักในการสร้างสรรค์ผลงาน ที่ต้องการนำเสนอภาพความจริงของสังคมไทย ในประเด็นที่เป็นปัญหาอันเป็นผลจากระบบทุนนิยม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงทางบวกในสังคม ดังปรากฏในผลงาน “ปกป้องธรรมชาติ” 2551 และ “ฉากรัฐธรรมนูญ” 2553 ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยในช่วงเวลานั้น คือ ปัญหาทางการเมือง และสิ่งแวดล้อม

ศิลปินใช้ภาษาภาพเป็นหลักในการสื่อความหมาย โดยสร้างรูปทรงและภาพลักษณ์ผลงาน ด้วยเทคนิคจิตรกรรมบนผืนผ้าใบ ในลักษณะภาพตัวแทนที่ปรากฏรูปทรงภาพบุคคล ภาพสัตว์ และภาพบุคคลผสมสัตว์ เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายด้วยเทคนิคการเขียนภาพอย่างรวดเร็ว ใช้เวลาน้อย เพื่อจับประเด็นความคิด และนำเสนอผ่านแนวคิด ด้วยภาพเหตุการณ์ที่เป็นประเด็นปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ใช้ภาษาข้อความเป็นส่วนเสริมความหมายของภาษาภาพให้ชัดเจนมากขึ้น โดยใช้ความหมายของภาษาข้อความเป็นตัวระบุเหตุการณ์ ด้วยความหมายโดยตรงไปตรงมา ในรูปแบบบอกเล่า เพื่อให้ข้อมูลที่เข้าใจได้ง่าย เข้าถึงผู้ชมได้อย่างกว้างขวาง และรูปแบบคำถาม เพื่อกระตุ้นให้ผู้ชมคิด

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานของวสันต์ สิทธิเขตต์ จึงมีลักษณะที่แสดงพัฒนาการทางรูปแบบจากศิลปะเชิงความคิด ไปสู่ความเป็นร่วมสมัย เน้นการนำเสนอความคิดของศิลปิน ผ่านแนวคิดสร้างสรรค์หลัก และแนวคิดสร้างสรรค์หรือเนื้อหาในแต่ละผลงาน โดยให้ความสำคัญกับการนำเสนอความคิด มากกว่าความงามอันเกิดจากเทคนิค หรือทักษะเชิงช่างของศิลปิน และมีภาษาข้อความเป็นเครื่องมือช่วยกระชับความคิด ให้สามารถสื่อสารได้อย่างชัดเจน และตรงไปตรงมามากขึ้น ผลงานของวสันต์ ถือเป็นการบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองไทย เพราะมีจำนวนมาก และแสดงภาพเหตุการณ์ที่เป็นประเด็นปัญหาทางสังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ด้วยภาษาศิลปะอย่างเป็นรูปธรรม

คามิน เลิศชัยประเสริฐ

ใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพอย่างสม่ำเสมอ ในผลงานรูปแบบเชิงความคิด ที่เน้นกระบวนการสร้างสรรค์มากกว่าตัวผลงานในท้ายที่สุด สำหรับผลงานกรณีศึกษาชุด “การรับรู้ที่บริสุทธิ์”? เป็นการนำเสนอกระบวนการทางความคิดที่ศิลปินต้องการหาคำตอบในเรื่องการรับรู้ของตนเอง ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว ว่าสามารถเกิดขึ้นได้อย่างปราศจากอคติหรือไม่ โดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นเครื่องมือ ในการค้นหาคำตอบ และค้นพบในท้ายที่สุดว่า การรับรู้ที่บริสุทธิ์โดยปราศจากการคาดหวัง หรือมีคำตอบในใจนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะแต่บุคคลมีประสบการณ์ชีวิต และกระบวนการทางความคิดที่แตกต่างกัน

สำหรับผลงานกรณีศึกษา 3 ชิ้น จากผลงานชุดนี้ พบว่า คามินใช้ภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อความหมาย ในรูปแบบบอกเล่า คำถาม และการร้องขอ นำเสนอในรูปบทสนทนาและบทความอย่างไม่เป็นทางการ ผ่านการใช้ภาษาตามแบบแผนระบบการใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีกระบวนการแสดงออกทางรูปทรงภาษาข้อความ ในแบบเฉพาะของศิลปิน ทั้งแบบสั้น

กระชับ และแบบยาว แต่สื่อความหมายแฝงเรื่องกระบวนการทางความคิดของศิลปิน ขณะสื่อสารด้วยภาษาข้อความ โดยปรากฏร่องรอยผ่านภาพลักษณ์ของรูปทรงภาษาข้อความ

ศิลปินได้เลือกใช้ภาษาภาพเป็นส่วนประกอบเสริมในฐานะภาพประกอบ เพื่อสร้างความเข้าใจในความหมายส่วนเนื้อหาของผลงาน ที่แสดงด้วยภาษาข้อความ แต่ลักษณะที่ปรากฏภาษาภาพนั้น กลับมีความขัดแย้งกับการสื่อความหมายด้วยภาษาข้อความเป็นหลัก เพราะปรากฏภาพรูปทรงของภาษาภาพที่โดดเด่น ด้วยขนาดใหญ่ สีสันสดใส และปรากฏอยู่ด้านหน้าของผืนผ้าใบกระบวนการนำเสนอแนวคิดของศิลปินเช่นนี้ ถือเป็นลักษณะเฉพาะที่ศิลปินได้กำหนดขึ้นไว้ก่อน ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า

1. เป็นเพราะศิลปินต้องการสื่อสารกับผู้ชม ในฐานะผลงานศิลปะ โดยใช้ภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อความหมาย
2. ใช้ภาษาภาพเป็นตัวดึงดูดความสนใจของผู้ชมไปสู่เนื้อหาของเรื่อง ที่สื่อสารผ่านความหมายของภาษาข้อความ ซึ่งทำได้ครอบคลุมมากกว่าภาษาภาพ

3. การสื่อความหมายของภาษาข้อความ เป็นการนำเสนอเนื้อหาด้วยเรื่องราวที่แตกต่างกันในแต่ละผลงาน และต้องการการตีความเชิงเปรียบเทียบ ในฐานะที่ภาษาข้อความ เป็นเครื่องมือ นำผู้ชมไปสู่กระบวนการทางความคิดส่วนบุคคลอย่างเป็นอิสระ ภายใต้แนวคิดหลักทางการสร้างสรรค์ของผลงานชุด “การรับรู้ที่บริสุทธิ์”

ประสงค์ สื่อเมือง

ใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพ ในการนำเสนอสุนทรียภาพของผลงาน ผ่านเทคนิคทางจิตรกรรมที่ศิลปินมีความเชี่ยวชาญ โดยใช้ภาษาภาพเป็นหลักในการสื่อความหมาย ทั้งที่เป็นส่วนเนื้อหาผลงาน และการแสดงรูปทรงด้วยเทคนิคทางจิตรกรรม และเลือกใช้ภาษาข้อความ โดยคำนึงถึงความหมายที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน และความหมายเชิงเปรียบเทียบจากการสรุปความคิด ในวิถีชีวิตของศิลปิน โดยกำหนดให้ภาษาข้อความ มีหน้าที่ตามรูปทรงและความหมายใน 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ใช้รูปทรงของภาษาข้อความในลักษณะอักษรประดิษฐ์ 2 ทาง
 - 1.1 สร้างและจัดแบบแผนของรูปทรงใหม่ และใช้เป็นองค์ประกอบเสริมรูปทรงภาษาภาพ
 - 1.2 สร้างรูปทรงของภาษาข้อความ เป็นเสมือนสัญลักษณ์ สื่อความหมายแฝงที่แสดงด้วยภาพลักษณ์ตราประทับ เป็นส่วนเสริมสร้างความเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นแก่ผลงาน
2. ใช้ความหมายของภาษาข้อความทั้งที่เป็นความหมายตรง และความหมายแฝง 2 ทาง
 - 2.1 ใช้ความหมายแฝงเป็นส่วนขยาย หรือเสริมความหมายของเนื้อหาที่แสดงด้วยรูปทรงภาษาภาพ
 - 2.2 เป็นเครื่องมือในการบันทึกเหตุการณ์และช่วงเวลา ตามความหมายตรงของภาษาข้อความ

การศึกษาวិเคราะห์ผลงานกรณีศึกษาของประสงค์ ได้นำไปสู่การอธิบายลักษณะสำคัญทางรูปแบบของศิลปะไทยร่วมสมัยได้ว่า ประสงค์สร้างลักษณะเฉพาะทางรูปแบบ ด้วยการผสมลักษณะสำคัญทางรูปแบบจากศิลปะตะวันตกและศิลปะจีน ด้วยวิธีใช้สื่อและเทคนิค ร่วมกับแบบแผนและเทคนิคการสร้าง การจัดวางองค์ประกอบ และใช้ทัศนธาตุอย่างศิลปะตะวันตก และการใช้ข้อความ บทกวี สุภาษิต คำคม และการออกแบบและใช้ตราประทับ เป็นรูปทรงประกอบในผลงานร่วมกับภาษาภาพ ด้วยเนื้อหาที่แสดงทัศนคติส่วนบุคคล แต่ยังเกี่ยวข้องกับวรรณกรรม ที่แสดงอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนร่วมอยู่

ความเป็นร่วมสมัยของประสงค์ จึงมีรูปแบบแตกต่างจากคามิน และวสันต์ เพราะทั้งสองให้ความสำคัญ และใช้แนวคิดเป็นต้นกำเนิดการสร้างสรรค โดยลดบทบาทเชิงสุนทรียภาพแบบจิตรกรรมประเพณีลง ให้เป็นเพียงสื่อที่แสดงความคิดของศิลปิน ในขณะที่ประสงค์มีวิธีการแสดงแนวคิด ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเฉพาะของตน ที่เกิดจากความครบถ้วนสมบูรณ์ทางความคิดก่อน จนเกิดเป็นภาพในใจ แล้วจึงถ่ายทอดมาสู่ความเป็นรูปธรรมของผลงาน ด้วยรูปแบบตามขนบการสร้างสรรค ที่คำนึงถึงสุนทรียภาพจากเทคนิคจิตรกรรม ซึ่งศิลปินมีทักษะระดับเชี่ยวชาญ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยช่วยให้เห็นรายละเอียด ในกระบวนการทางความคิดของศิลปินไทยร่วมสมัย กลุ่มที่ยึดถือสองมิติประเภทจิตรกรรมในการสร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจน นอกจากช่วยอธิบายลักษณะศิลปะไทยร่วมสมัยแล้ว ยังแสดงอัตลักษณ์ทางรูปแบบของศิลปิน ผ่านกระบวนการสร้างรูปทรง เพื่อเสนอเนื้อหาในผลงาน จากทัศนคติส่วนบุคคลได้อย่างมีเอกลักษณ์ รวมทั้งยังคงรักษาความเป็นผลงานทัศนศิลป์ ที่ไม่ใช้งานด้านวรรณกรรมไว้ได้ โดยไม่สร้างความสับสนให้กับผู้ชม ผ่านการใช้สื่อจิตรกรรมเป็นเครื่องช่วยให้การรับรู้ของผู้ชมชาวไทยเป็นไปง่ายขึ้น เพราะเป็นสื่อรูปแบบเดิมที่อยู่ในความคุ้นเคย

การรับรู้อิทธิพลทางรูปแบบศิลปะเชิงความคิดจากตะวันตก ได้ถูกพัฒนาอย่างเหมาะสมกับความคิด และบริบททางสังคมไทย ของศิลปินอย่างคามิน เลิศชัยประเสริฐ ให้แสดงสุนทรียภาพของผลงาน โดยเน้นความสำคัญของศิลปิน ในฐานะผู้สร้างสรรค์และสร้างความหมาย เช่นเดียวกับแนวคิดของ โจเซฟ โคลเลอร์ (The Museum of Modern Art, 2022) เพราะคามิน

เป็นผู้วางแผนดำเนินการ และสรุปผลการค้นหาคำตอบ (ที่เป็นแนวคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน) ด้วยตนเอง ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงกระบวนการสร้างสรรค์ แต่คามินดูเหมือนต้องการผลการเผยแพร่อย่างกว้างขวางและเป็นสากลมากขึ้น เพราะนอกจากเลือกนำเสนอเรื่องราวของบุคคลที่มีส่วนในกระบวนการสร้างสรรค์อย่างหลากหลาย ทั้งพ่อค้าชาวไทย ชาวญี่ปุ่น หรือแม้แต่สื่อสังคมออนไลน์อย่างยูทูบ และหนังสือที่ได้รับความนิยม แล้ว ยังเลือกใช้ภาษาข้อความ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษอีกด้วย

การเลือกใช้ภาษาข้อความทั้งสองภาษา โดยยึดตามแบบแผนการใช้ของแต่ละภาษา แต่มีวิธีการนำไปใช้ที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง เช่นเดียวกับที่บาลเดสซารี (ค.ศ. 1988) ได้อธิบายแนวคิดในการใช้ภาษาข้อความของตนเองไว้ว่า ศิลปินควรมีวิธีการนำภาษาข้อความไปใช้ โดยผ่านกระบวนการทางความคิดของตน ในที่นี้ หมายถึง วิธีการตีความหมายของแต่ละภาษาก่อนการเลือกใช้ เพื่อนำไปสู่การสร้างบริบท ที่เสริมการตีความนั้น ซึ่งคามินตั้งใจใช้ทั้งสองภาษาคู่กันแบบการแปลความหมาย หรือใช้สลับกันเพื่อความสมบูรณ์ของการสื่อความหมาย โดยแสดงการอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลอย่างถูกต้องทั้งประเภทบุคคลและหนังสือ แล้วจึงสื่อสารในความหมายที่ศิลปินได้เชื่อมโยงไปสู่แนวคิดการสร้างสรรคของตน โดยวิธีการสร้างบริบทใหม่ให้กับภาษาข้อความ และมีภาษาภาพเป็นส่วนเสริมบริบทของความหมายใหม่ของภาษาข้อความ

นอกจากนั้น คามิน ยังเลือกใช้สื่อแบบขนบนิยม คือ จิตรกรรม เป็นเครื่องดึงดูดสายตามผู้ชม เพราะเป็นสื่อที่ผู้ชมส่วนใหญ่มีความคุ้นเคย ทำให้ตัวผลงานรูปแบบศิลปะเชิงความคิด ดูมีความผ่อนคลายลง สร้างความน่าสนใจให้กับผู้ชมมากขึ้น จนสามารถนำผู้ชมไปสู่สิ่งที่ศิลปินนำเสนอได้ เพราะถึงแม้ว่า ศิลปินให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างสรรค์มากกว่าตัวผลงานในท้ายที่สุด แต่ก็ไม่ได้ละเลยหลักการใช้ทัศนธาตุและการจัดวางองค์ประกอบ เพื่อสร้างความสมดุลให้เกิดความสบายตาแก่ผู้ชม และใช้ภาษาภาพเป็นตัวดึงดูดสายตาของผู้ชม ไปสู่เนื้อหาที่แสดงด้วยภาษาข้อความ อันนำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์จนถึงที่สุดเพื่อสรุปผลตามแนวคิดที่ศิลปินได้กำหนดขึ้น รวมทั้งยังแสดงบริบททางสังคมของจิตรกรรมในศตวรรษที่ 21 ที่ถูกลดทอนรายละเอียดขององค์ประกอบย่อยในผลงาน จนเหลือเพียงรูปทรงหลักที่สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ และสามารถควบคุมผลการแสดงออกทางความคิด ได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยรูปทรงของภาษาภาพ ที่สอดคล้องกับความหมายของภาษาข้อความ ถึงแม้ศิลปินกำหนดให้ภาษาภาพเป็นเพียงภาพประกอบก็ตาม

ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าคามินสามารถเลือกใช้สื่อ คือ ภาษาภาพ เป็นตัวแทนของความเป็นศิลปะตามขนบเดิม ร่วมกับภาษาข้อความ ที่แสดงกระบวนการคิดวิเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม ประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์ และแสดงออกตามเจตนาการสร้างสรรคของตนเอง ด้วยวิธีพัฒนากระบวนการสร้างสรรค์จากรูปแบบศิลปะเชิงความคิดอย่างเข้มข้น ไปสู่ลักษณะเฉพาะโดยหลอมรวมกระบวนการทางความคิด เข้ากับการปฏิบัติเพื่อสร้างผลทางการรับรู้ของผู้ชม จากประสาทสัมผัสได้สำเร็จ เป็นผลจากการใช้ทักษะเชิงช่างที่สมควรเรียกว่า เป็นพรสวรรค์และความเชี่ยวชาญที่เคยมีอยู่ และติดตัวมาตลอดระยะเวลาการทำงานสร้างสรรค์ของศิลปิน

การเน้นความคิดเป็นประการสำคัญของรูปแบบศิลปะเชิงความคิด ได้ถูกพัฒนาไปสู่ความเป็นร่วมสมัยในผลงานของ วสันต์ สิทธิเขตต์ ด้วยการเลือกใช้สื่ออย่างหลากหลาย ไม่จำกัดประเภทการใช้กิจกรรม และการมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคม เป็นตัวดำเนินปฏิบัติการสร้างสรรค์ ร่วมกับสื่อสองมิติอย่างจิตรกรรม และการเลือกใช้ภาษาข้อความ อันเป็นพื้นฐานมาจากการทำงานสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรม ในระยะเริ่มต้นสร้างสรรค์ของศิลปิน

นิยามความเป็นศิลปะเชิงความคิดของวสันต์ นอกจากการรับอิทธิพลทางรูปแบบจากตะวันตกแล้ว ในรายละเอียดของกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์ ยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับศิลปินอีกหลายรายทั่วโลก โดยเฉพาะ โจเซฟ บอยส์ (สาคริน เครืออ่อน, 2561) เพราะมีความคิดในเรื่องผลกระทบจากระบบการเมือง ต่อการดำเนินชีวิตในสังคมของมนุษย์ในทิศทางเดียวกัน อย่างเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การนำเสนอประเด็นปัญหาทางสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการสร้างความตระหนักรู้ ที่ดำเนินไปอย่างเข้มข้นและเข้าถึงประชาชน จนถึงขนาดการจัดพรรคการเมือง ทั้งวสันต์ และ บอยส์

จากผลงานกรณีศึกษา แสดงให้เห็นว่ากระบวนการสร้างสรรค์อย่างเฉพาะเจาะจงของวสันต์ เป็นความไม่เคร่งครัดในรูปแบบศิลปะเชิงความคิด แต่เน้นการนำเสนอแนวคิดเป็นหลัก ถึงแม้ได้เลือกใช้สื่อประเพณีนิยมอย่างจิตรกรรม แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับสุนทรียภาพ ในเชิงผลงานจิตรกรรมตามขนบเดิม กลับสร้างขั้นตอนและวิธีการทำงาน ให้สามารถสื่อสารแนวคิดได้อย่างชัดเจนและตรงประเด็น ตามสถานการณ์และปัจจัยที่เป็นประเด็นปัญหาทางสังคม และเป็นจุดบันไดใจที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งพบว่าเป็นประเด็นสำคัญ ที่ส่งผลกระทบอย่างมาก และเกิดขึ้นอยู่เสมอในสังคมไทย ตามทัศนะของศิลปินแล้ว จำเป็นต้องสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอย่างทันที่ จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการกระบวนการสร้างสรรค์ของศิลปิน เพื่อให้เกิดผลตามแนวคิดที่กำหนดไว้

ดังนั้น การเลือกใช้สื่อและวิธีปฏิบัติทางเทคนิคอย่างหลากหลายของวสันต์ จึงสัมพันธ์และต้องเป็นไปอย่างรวดเร็วให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งต้องสื่อสารได้อย่างตรงไปตรงมา เพื่อผลทางการเข้าถึงและรับรู้ของผู้ชม ต่อสิ่งที่ศิลปินต้องการนำเสนอ การเลือกใช้สื่อของศิลปิน ทั้งภาษาข้อความที่สื่อความหมายอย่างดิบ กระชับ รุนแรงเสียดสี และการแสดงภาพลักษณ์ของรูปทรงด้วยเส้นสื่ออย่างหยาบ รุนแรง บีบคั้นอารมณ์การรับรู้ของผู้ชม จึงสะท้อนบริบททางสังคม และทำหน้าที่กระตุ้นการรับรู้ของผู้ชมได้อย่างตรงไปตรงมาและชัดเจน สอดรับกับสถานการณ์ทางสังคม ที่เป็นประเด็นปัญหา ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยและมีจำนวนมาก

ในขณะที่แนวทางการสร้างสรรค์ตามขนบเดิมของประสงค์ ลือเมือง ที่ยึดถือสุนทรียภาพจากการสร้างรูปทรงในผลงานด้วยเทคนิคจิตรกรรมเป็นเนื้อหาหลักของผลงาน อาศัยเนื้อหาภายนอกเป็นจุดเริ่มต้นทางการสร้างสรรค์ แสดงเนื้อหาด้วยเรื่องซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดผ่านภาพลักษณ์ของรูปทรง ทั้งรูปทรงของภาษาภาพและภาษาข้อความแบบภาพสัญลักษณ์ โดยส่วนใหญ่แล้วสื่อความหมายในเชิงบวกทั้งสิ้น ดังนั้น การรับรู้ของผู้ชมจึงเป็นความงามที่เกิดขึ้นจากเทคนิคทางจิตรกรรม ถึงแม้ผู้ชมไม่รับรู้ความหมายส่วนเนื้อหาที่สื่อสารผ่านรูปทรง แต่ความเป็นสัญลักษณ์เชิงบวกได้ช่วยสร้างการรับรู้เชิงบวกแก่ผู้ชมด้วย และหากเมื่อได้รับความหมายเชิงลึกของรูปทรงสัญลักษณ์เหล่านั้น ยิ่งทำให้คุณค่าของผลงานมีมากขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ความหมายเชิงลึกที่แฝงอยู่ในรูปทรงสัญลักษณ์ในผลงานของประสงค์ อาจมีนัยยะที่เป็นเรื่องส่วนบุคคลของศิลปิน ซึ่งไม่อาจมีผู้ใดล่วงรู้ หรือศิลปินไม่ต้องการให้ผู้ชมรับรู้ แต่เป็นเพียงความต้องการแสดงออกส่วนบุคคลของตนเท่านั้น สัญลักษณ์ดังกล่าว แสดงรูปทรงของภาษาภาพและภาษาอักษร โดยเฉพาะรูปทรงภาษาข้อความ เป็นรูปทรงที่ศิลปินสร้างขึ้นตามแนวคิด และวิธีการอย่างสัญลักษณ์ตราประทับบนจิตรกรรมจีนประเพณี ทั้งนี้ เพื่อสื่อความหมายด้วยชื่อศิลปิน และชื่อสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน และการสร้างเอกภาพของผลงาน ผ่านการจัดวางองค์ประกอบ ด้วยการประทับตราเดียวกันซ้ำ ๆ หลายที่ และตราประทับหลายตรา ในหลายตำแหน่งบนผืนผ้าใบ ประทับแบบขัดบ้าง จางบ้าง ดูเหมือนตั้งใจและไม่ตั้งใจ แต่เป็นความจงใจให้เกิดผลในทางเทคนิค เพื่อการสร้างระยะและความสมดุลด้วยการจัดวางองค์ประกอบ

นอกจากนั้น ยังใช้รูปทรงภาษาข้อความที่แสดงภาพลักษณ์ ใช้วิธีการเขียนอักษรไทยด้วยพู่กันและหมึกจีนอย่างฉับพลัน ในแบบตัวอักษรประดิษฐ์อย่างอักษรวิจิตรจีน และบางหน่วยของภาษาข้อความ ใช้การเรียงลำดับตัวอักษรตามแบบแผนการเขียนอักษรจีน การสร้างรูปทรงภาษาข้อความ ด้วยแบบแผนที่แตกต่างไปจากแบบแผนการใช้ภาษาไทยเช่นนี้ มีแนวคิดเช่นเดียวกับการเขียนอักษรภาษาอังกฤษ ในแบบแผนการเขียนอักษรวิจิตรจีนของสวีปิง ในผลงาน “หนังสือจากปากฟ้า” โดยภาษาข้อความของประสงค์ ได้ปรากฏภาพลักษณ์ ทั้งที่เป็นชื่อศิลปินและข้อความอื่น ที่มีความหมายสัมพันธ์กับชื่อ เพื่อสื่อความหมายที่แสดงความคิดของศิลปิน และข้อความที่มีความหมายเชิงปรัชญาหลักคำสอนพุทธศาสนา คติ หรือวลีที่สื่อความหมายแฝง เช่นเดียวกับการเขียนป้ายให้ข้อคิดเตือนใจพุทธศาสนิกชนในวัดวาอาราม ซึ่งเป็นวิธีการที่มีมาเดียวกับการทำงานของรสลิน กาสต์ ในผลงาน “ไลน์ถึงสกายเลอร์”

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยร่วมสมัย การให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินแต่ละราย ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญ ที่เป็นพัฒนาการทางรูปแบบจากอิทธิพลศิลปะตะวันตก มีการเปลี่ยนแปลง และคลี่คลายที่ช่วยให้การสื่อสารหรือการแสดงออกทางความคิดของศิลปิน ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่กำหนดได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยเหตุที่ โดยธรรมชาติแล้วมักผูกพันอยู่กับสองสิ่ง คือ ผู้ชมที่เป็นผู้รับรู้ต่อสิ่งที่ศิลปินนำเสนอ และตัวผลงานอันประกอบด้วยรูปทรงและเนื้อหา ที่เป็นความคิดหรือแนวคิดของศิลปิน ที่ต้องการสื่อสารผ่านรูปทรงและปรากฏอยู่ในผลงาน โดยไม่จำกัดประเภทหรือชนิดของสื่อที่ศิลปินเลือกใช้ ดังนั้น ศิลปินจำเป็นต้องเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสม ในการนำเสนอความคิดของตนเอง เพราะเทคนิคสามารถอธิบายกระบวนการทางความคิด ที่ช่วยให้การสื่อสารเป็นไปตามเจตนาการสร้างสรรค์ของศิลปิน

เอกสารอ้างอิง

กฤษณายอดมงคล. (2554). ระบบสัมพันธ์ในภาษาและบริบท. เลย: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

คามิน เลิศชัยประเสริฐ. (9 มิถุนายน 2565). Pure Perception? (การรับรู้บริสุทธิ์) "Artist and Curator Talk". (วิภาช ภูริชานนท์, ผู้สัมภาษณ์) ATTA Gallery.

จรัสวิไล จรูญโรจน์, ม.ล. (2555). Introduction to Linguistics ภาษาศาสตร์เบื้องต้น ฉบับปรับปรุง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชลธิชา บำรุงรักษ์ และ นันทนา รณเกียรติ. (2559). ภาษาคืออะไร. ใน ดิยุ ศรีนราวัฒน์, ภาษาและภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชลูด นิ่มเสมอ. (พฤศจิกายน 2548). Concept. เอกสารประกอบบรรยายวิชาปัญหาทางทัศนศิลป์ (2550). กรุงเทพฯ: คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชลูด นิ่มเสมอ. (1 มกราคม 2549). Concept (ต่อ). เอกสารประกอบบรรยายวิชาปัญหาทางทัศนศิลป์ (ปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ : คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประสงค์ ลือเมือง. (31 มีนาคม 2565). 60 ปี ราคาความเป็นคน. (สุธิดา มาอ่อน, ผู้สัมภาษณ์)

พิณทิพย์ ทวยเจริญ. (2543). ภาพรวมของการศึกษาภาษาและภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิณทิพย์ ทวยเจริญ. (2547). ภาพรวมของการศึกษาสันตศาสตร์และภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สาคริน เครืออ่อน. (2561). โรแมนติกคอนเซ็ปทวลลิสม์. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒนาการพิมพ์.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (ม.ป.ป.). (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2565, จาก <https://dictionary.orst.go.th/>

สุจิตุนาวินานนท์. (2561). ศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัย: ตะวันตกและไทย. กรุงเทพฯ: บริษัททวีวัฒนาการพิมพ์จำกัด.

อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2550). แนวทางการสอนและสร้างสรรค์จิตรกรรมขั้นสูง. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งและพับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

John Baldessari. (1988). John Baldessari: Recalling Ideas. (Jeanne Siegel, ผู้สัมภาษณ์).UMI Research Press.
MoMA Learning. (2021). MoMA Learning. สืบค้นเมื่อ 10 January 2021 จาก MoMA Learning:
https://www.moma.org/learn/moma_learning/john-baldessari-i-will-not-make-any-more-boring-art-1971/

Schmidt, J. C. (2010). Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics Fourth edition.
Harlow, Great Britain: Pearson Education Limited.

Sol Lewitt. (1967). Paragraphs on ConceptualArt. Artforum Special 1079

Suzanne Eggiins. (2004). An Introduction to Systemic Functional Linguistics 2nd Edition. London : Continuum International Publishing Group.

The Museum of Modern Art. (2022). Joseph Kosuth: MoMA. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2565, จาก <https://www.moma.org/collection/works/137438>